

ATATÜRK'ÜN TARIM VE ORMAN SEVGİSİ VE TARIM ALANINDAKİ GELİŞMELER *

KAMURÂN ARDIÇ

Sayın Başkan, aziz dinleyicilerim,

Kuşkusuz, bütün milletlerin tarihinde büyük ölçüde etkiler yapan, devrimler yaratan liderler yaşamıştır. Kimisi devrimci veya büyük devlet adamı, kimisi büyük kahraman ve askerdir. Fakat hiçbirisi Atatürk gibi çok yönlü olamamış, Atatürk'ün sahip olduğu özellikleri kendi kişiliklerinde toplayamamıştır.

O, mensubu olmakla övündüğümüz Türk milletinin en ünlü lideri; "Devletimizin banisi" unutulmaz adı daima yaşayacak olan büyük Atatürk'tür.

Mustafa Kemal Atatürk, kısa süren hayatında, bir insan ömrüne kolayca sığdırılmayacak kadar büyük işler başarmıştır. Atatürk, savaştaki kahramanlıkları kadar, devlet kurup yönetmekteki ustalığı, görüşlerinin genişliği ile de eşsiz bir liderdir.

Atatürk'ün sayısız hizmetlerinden sadece biri bile O'na tarihte çok şerefli bir yer sağlamaya yeterlidir.

Tarihte hiçbir millet, Atatürk'ün önderliğindeki Türk milleti kadar kısa zamanda, bu kadar mesafeler aşmamış, bu kadar büyük hamleler yapmamıştır. Aşılan mesafenin büyüklüğünü anlamak için, nereden yola çıktığını iyi bilmek lazımdır.

Yolu, limanı, enerji santralleri, yetişmiş teknik elemanları olmayan, eğitim ve teknolojiye geri bırakılmış, tarımı geri, sanayii sifıra yakın bir ülkeye, her alanda büyük kalkınma ve dinamizmi getiren Mustafa Kemal Atatürk'tür.

Yabancı bir fikir adamının teşhisine göre: Kemalizm, on asra sığacak işi, on yılda başarmıştır.

* 18 Kasım 1983 tarihinde "Atatürk Yıllık Konferansları" XII. dizisinde verilmiştir.

Türkiye'yi ve Atatürk dönemini yakından incelemek imkânını bulmuş olan bir Amerikalı 1939'da Atatürk'ü şöyle tanımlıyor: "Son yüzyılların, belki de bütün tarihin en büyük Türk'ü, çağdaş dünyanın en dinamik lideri..."

Amerika Birleşik Devletleri'nin o yıllarda Ankara'daki büyükelçisi Sherrill, büyük adamlar yetiştiren bir milletin "Büyük Millet" olduğunu hatırlattıktan sonra, daha 1934'te O'nun hakkında şu hükmü veriyor:

"Bugün dünyanın hiçbir yerinde devlet adamlığı bakımından Atatürk'ten üstün bir kimse yoktur. Bir kurtarıcı, bir yeniden canlandırıcı, bir milli kahraman ve dünya çapında bir devlet adamı.."

Atatürk'ün hizmetleri ve yüceliği saymakla bitmez. Önderlik ettiği büyük değişiklik ve ilerlemeler, bir giriş yazısının sınırları içine sığmaz.

Yukarıya özet olarak aktardığım bu tespitler *Atatürk Yolu* adlı kitabın sadece giriş bölümünden alınmıştır. O'nun büyüklüğünü daha geniş açıdan incelemek isteyenler, beş seçkin ve üstad profesörümüzün müşterek çalışmaları mahsulü olan bu eserde ayrıntılı ve doyurucu bilgileri bulacaklardır ¹.

Atatürk 10 Kasım 1938'de İstanbul'da hayata gözlerini yumdu. Acı kayıp bir hükümet tebliği ile Türk milletine ve bütün dünyaya duyuruldu. O yıllarda devletler arası nezaket kaidelerini aşan bir ilgi ile bütün dünya devletleri O'na saygı gösterdiler. Başta Milletler Cemiyeti olmak üzere 26 devletten cenaze merasimine temsilciler geldi. Altı devlet askeri birlik (İran, İngiltere, Yugoslavya, Yunanistan, Romanya ve Bulgaristan) ve altı devlet harp gemileri (Sovyet Rusya, Almanya, Fransa, Romanya, Yunanistan, Yugoslavya) göndermek suretiyle cenaze merasimine katıldılar. 19 Kasım'da İstanbul'dan Yavuz zırhlımızla İzmit'e getirilen aziz naaşı, trenle 20 Kasım'da Ankara'ya vasıl oldu ve Büyük Millet Meclisi önünde katafalka konulup halkın ihtiramına bırakıldı. 21 Kasım saat 9,45'te Etnografya Müzesi'ndeki muvakkat kabrine yerleştirilmek üzere son hürmet görevine başlandı. Gerek İstanbul, gerekse Ankara'da yapılan törenlere yabancı devlet temsilcileri ve askeri birlikleri katıldılar.

Atatürk'ün kaybına bütün millet acı duyarak yas tuttu. O'nun cenazesini eski düşman milletlerin mümessilleri, dost olarak ve ölümüne acı duyarak takip ettiler.

¹ *Atatürk Yolu*, Toplu Çalışma, Otomarsan Kültür Yayını, 1981.

Atatürk, bütün dünyanın ve devletlerin sevgi ve saygısına mazhar olmuş nadir insanlardan biri, belki de en başlıcası olmuştur. Ben, bu ihtişamlı merasimin Ankara'daki bölümünü izleyenlerden biriyim.

Atatürk'ün ölümü üzerine gerek dünya, gerekse Türk basınında dikkat çekici yazılar, yorumlar ve anılar çıkmıştır. İnkılaplara yürekten inanmış bir ilerici olmakla beraber İzmir'de zaferden sonra gazetecilerin kabul edilmeleri sırasında, inkılaplar konusundaki erken soruları yüzünden puan kaybetmiş bulunan o günlerin en güçlü yazarlarından biri sayılan Hüseyin Cahit Yalçın 11 Kasım 1938'deki başyazısında Atatürk'ün hayatını şu satırlarla anlatıyor:

"O'nun hayatı baştan başa bir mücadele ve bir destandır. O da hepimiz gibi bir insandı, fakat fani hayatı içinde, ebediyeti kucaklamak gibi bir harika göstermişti... Çokları için bir nisyan uçurumu olan ölüm, O'nu bütün bütün yüceleştirmiştir. Atatürk'ün beş on sene içinde yaptıklarını biz, asırlar içinde bile millete nasip olmayacak saadetler diye hülya ederdik. Onda derin, uzak bir görüş, devamlı ve yılmaz bir irade ve siyaset aleminde büyük bir manevra kabiliyeti vardı.

Bu milletin ruhunu en iyi Atatürk anladı. O kadar büyük inkılapları, o kadar sehli mümteni ile (kaçınılmaz kolaylıkla) yaptı ki bunları hayret ve zevk ile temaşa etmemek kabil değildir" ².

Aramızdan ayrıldığı günlerde, en yakın arkadaşı İsmet İnönü'nün millete hitabesinde belirttiği gibi:

"Milletimizin büyüklüğüne, kudretine, faziletine, medeniyet istidadına ve mükellef olduğu insanıyet vazifelerine sarsılmaz itikadı vardı. 'Ne mutlu Türküm diyene' dediği zaman kendi engin ruhunun hiç sönmeyen aşkını, en manalı surette hülasa etmişti" ³.

Bugün, Atatürk'ü sağlığında görüp tanıyan kişiler çok azalmış bulunuyor. Fakat gönüllerinde bütün canlılığı ile Atatürk'ü yaşatan, O'nun ideallerine bağlı Türk gençliği, Atatürk ilkelerini incelemek çabası içindedir. Bu canlı uğraşmayı devam ettirmek için Türk Tarih Kurumu tarafından her yıl sürdürülen Atatürk Konferansları'nı devamlı izleyenlerden biriyim.

Bu konferanslarda Atatürk'ün askeri ve siyasi hayatı, inkılapları, idealleri, başarıları çeşitli açılardan incelenmiş bulunuyor. Ancak temelleri o dönemde atıldığı halde, büyük asker ve devlet adamının Türk tarımına

² *Aydın Tarihi*, No. 60, Basın Yayın Genel Müdürlüğü Yayını 1938.

³ *Aydın Tarihi*, No. 60.

sağladığı imkânlar konusuna, gönlümüzün arzu ettiği genişlikte yer verilmediğini sanmaktayım. Bu sebeple geçen yıl, bu konuyu işlemek üzere Türk Tarih Kurumu Başkanlığı'na baş vurdum ve olumlu cevap aldım. Bugün sizlere hitap etmek fırsatını ve şerefini bu izin sayesinde elde etmiş oluyorum.

Konferansı hazırlamak için sahip olduğum bir yıla yakın süre içinde Atatürk döneminde hizmet görmüş devlet adamlarımızın, yazarların, siyasetçilerin, yakın arkadaşlarının meydana getirdikleri belgeleri dikkatle okudum. Devlet arşivlerinden, kitaplıklardan, hatıralardan, gazete koleksiyonlarından yararlandım. Kullandığım kaynakların "birinci ağız" olmasına özen gösterdim. Yeni dile aktarılan veya sadeleştirilmiş olan belgelerin orijinallerini bulmaya ve kabil olduğu kadar asıllarına baş vurmaya gayret ettim. Atatürk'ten aldığım cümleleri, kendisinin söylediği şekilde aynen aldım.

Araştırmasını yaptığım dönemde, sosyal hayatımızda büyük değişiklikler cereyan etmiştir. O zamana kadar baba adı ile anılan aileler soyadına sahip olmuş, miladi takvime geçilmiştir.

İncelediğimiz bu dönemde Atatürk'ü ilk defa, General Mustafa Kemal, olarak tanıyoruz.

Erzurum'da askerlikten istifası, rütbe ve nişanlarını geri vermesi üzerine, evvela Heyeti Temsiliye, sonra da Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal; 1921'de Sakarya Meydan Muharebesi kazanıldıktan sonra Meclis kararı ile Müşir rütbesine yükseltip Gazi Mustafa Kemal; 1934'te özel bir kanunla Atatürk soyadı verildikten sonra, Gazi Mustafa Kemal Atatürk olarak görüyoruz ve anıyoruz.

Yanlışıklara ve karışıklıklara meydan vermemek için tarihleri (sadece yılları) miladi takvime çevirdim. İsmi geçen zatlari, olayın cereyan ettiği tarihteki adları ile söylüyorum. Ancak yazılı metinde, mümkün olduğu kadar, soy adlarını ekledim. Belli bir tarihten sonra bu iki işleme de lüzum kalmadı.

Yanılmıyorsam, bugün, Atatürk döneminde birinci derecede sorumluluk yüklenmiş ve yetkili olmuş devlet adamlarımızdan sadece İktisat Bakanını (sonradan Başbakan) Sayın Celal Bayar ile Tarım Bakanı Sayın Prof. Muhlis Erkmen hayatta bulunuyor. Kendilerine sağlıklı ve mutlu yaşamlar diliyorum. O dönemin hayata gözlerini yummuş olan devlet adamlarımızı da rahmetle anıyorum.

Osmanlı İmparatorluğu'nda general rütbesine yükselmiş bulunan Mustafa Kemal, Birinci Cihan Harbi neticesinin pek acı şekilde tecelli edeceğini başlangıçtan beri biliyordu. Nitekim bu sonuç geldi, çattı. Osmanlı İmparatorluğu, müttefikleri ile birlikte yenilgiyi kabul etti. Mondros Mütarekesi 30 Ekim 1918'de imzalandı. O zamanki düşmanlarımız, İtilaf Devletleri bu mütarekeye dayanarak yurdu işgale başladılar. 1919 yılının ilk beş ayında artık Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığı, tamamen şüpheli bir duruma girmişti.

Aciz haline düşmüş imparatorluğun, belki de kaderin cilvesi, aldığı son bir kararla Mustafa Kemal, Ordu Müfettişi olarak Anadolu'ya gidiyordu. O ümitsiz günlerde ve Yunanlıların İzmir'i işgal etmelerinin hemen ertesi günü, 16 Mayıs 1919 gecesi, Mustafa Kemal, karargâhu ile birlikte İstanbul'dan ayrılmış ve 19 Mayıs sabahı Samsun'a vasil olmuştur.

Milli Mücadelenin temelini atıldığı bu çok kısa fakat çok dolu dönemin incelenmesi, en geniş şekilde yapılmıştır. Ben, bunun ayrıntılarına girecek değilim. Ancak şu noktaya işaret etmek zorundayım ki Afetinan'ın pek haklı olarak tespit ettiği üzere Mustafa Kemal "Türkiyeyi kurtarma ve yeni bir devlet kurma" devrine girmiştir. İşe bu sırada el koymuştur ⁴.

11 Ekim 1922 tarihinde Mudanya Mütakeresi imzalanmak suretiyle "sulh anlaşması" dönemine girilmiştir. Bu tarihten itibaren artık bir "Osmanlı Devleti" kalmamış ve ülkemizi Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti temsil etmeye başlamıştır. Bu cihet, dost, düşman bütün devletler tarafından da zımni veya açık olarak kabul edilmiştir.

1922'nin Kasım ayında tarihi bir gün daha yaşandı. Saltanatın lağvedilmesiyle artık padişah, devlet reisliğinden çıkmıştı. Hilafet unvanının kalışı, daha bir müddet, 3 Mart 1924 tarihine kadar din reisliğini Osmanlı hanedanı uhdesinde bırakıyordu. Kasım 1922'den itibaren devlet reisliğini fiilen, Türkiye Büyük Millet Meclisi reisi sıfat ve selahiyeti ile Gazi Mustafa Kemal yapıyordu. Memleket, düşmanlardan kurtarıldıktan sonra dahili idare, Misakı Milli hudutları içinde, Ankara Hükümeti tarafından düzenlenmişti. Milletlerarası münasebetlerimizin düzenlenmesi ve yeni Türkiye Devleti'nin bütün devletlerce tanınması yolunda Lozan'daki müzakereler sona ermiş ve İsmet Paşa (İnönü) 24 Temmuz 1923'te bu muahedeyi müstakil Türk Devleti mümessili olarak imza etmiştir ⁵.

⁴ Prof. Dr. A. Afetinan, *İzmir İktisat Kongresi*, TTK Yayını, 1982.

⁵ Prof. Dr. A. Afetinan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Yayını, 1959.

Büyük fedakarlıklarla ve titizlikle sürdürülen hummalı çalışmalara kısaca değinelim. 23 Nisan 1920'de 120 mebus ile toplanan, "Türkiye Büyük Millet Meclisi" derhal bir hükümet kurmaya karar vermişti. Afetinan, bu noktada hemen şunları ilave ediyor:

"Burada önemle şunu da işaret etmek gerekir ki, tarihte ilk defa resmen 'Türkiye' adı bu meclisin toplanması ile alınmış ve kullanılmaya başlanmıştır. Bu meclisin hukuki karakteri, hem bir kurucu meclistir, hem de kurtuluş hareketi zaferle sona erinceye kadar vazife başında kalacaktır" ⁶.

Bu incelemede Atatürk döneminin başlangıcı olarak 23.4.1920 tarihini esas aldım ve aramızdan ayrıldığı 10 Kasım 1938 tarihine kadar sürdürdüm.

Bu dönemde Atatürk'e başbakanlık yapan zatlar: Fevzi Çakmak, Hüseyin Rauf Orbay, Ali Fethi Okyar, İsmet İnönü ve Celal Bayar olmak üzere beş kişidir. İnönü 18,5 yıl hesaplanan Atatürk döneminde 13,5 yıl hizmet görmek suretiyle, çalışmalara en fazla katılan başbakan olarak görülüyor.

Tarım sektörü, bir müddet İktisat Vekâletine bağlı kalmış, kısa bir süre ayrılmış, tekrar İktisat Bakanlığına bağlanmıştır. 31.12.1931'de Muhlis Erkmen'nin atanması ile devamlı hale gelmiştir.

İlk müstakil Tarım Bakanı Zekâi Apaydın'dır. Onu takiben ve sıra ile şu zatlar atanmıştır: Şükrü Kaya, Hasan Fehmi Ataç, Sabri Toprak, Rahmi Köken (ki bu dönemde tekrar İktisat Vekâleti ile birleştirilmiş, 1931 sonlarında yeniden müstakil hale getirilmiştir), Muhlis Erkmen (Atatürk'ün altıncı ve en uzun süre -5,5- yıl, çalışmış Tarım Bakanı), Şakir Kesebir ve Faik Kurdoğlu.

Görüldüğü üzere Atatürk döneminde, İktisat Vekilliği ile birleşik olan yıllar hariç, müstakilen Ziraat Vekili olarak görev ve sorumluluk yüklenen 8 zattan en uzun süre vazife başında kalanı Muhlis Erkmen üstadımız olmuştur. Muhlis Erkmen beş buçuk yıl kadar devamlı olarak bu hizmette kalmıştır. Hayri Birler'in araştırmasında elde ettiği sonuçlara göre ⁷ Muhlis Erkmen, Atatürk tarafından 89 defa sofrasına davet ve kabul edilmek suretiyle huzura en fazla çıkan bakanlardan biri olmuştur. Hemen hemen

⁶ Prof. Dr. A. Afetinan, *İzmir İktisat Kongresi*.

⁷ Hayri Birler, "Atatürk ve Çevresi", Milliyet Gazetesinde yayınlanan araştırma.

aynı dönemlerde bakanlığa atananların kabulleri (Ali Rana Tarhan 16, Hilmi Uran 33, Ağralı 8, Abidin Özmen 45) oldukça düşük ve farklıdır. Atatürk'ün Erkmen'i bu kadar çok kabul etmesi, 1934'te 36 kere, 1935'de keza 36 kere sofrasına çağırması, o sıralarda tarım ve ormancılık reformlarına özel olarak gösterdiği ilgi ve üstadımızın bu konulardaki ehliyeti yüzündendir.

Bu ayrıntılı çalışmayı, Atatürk'ün "İşe Adam Seçme" konusundaki titizliğini ve dikkatini göz önünde tutarak yaptım.

9 Eylül'de İzmir'in kurtuluşundan sonra Atatürk'e mülaki olan, 1923'te milletvekili seçilip ölünceye kadar Atatürk tarafından kurulan veya Halk Partisinin malı olan gazetelerde baş makale ve fıkra yazarlığı yapmış bulunan ve Atatürk'ü yakından izlemek imkânını bulmuş olan Falih Rıfki Atay, Atatürk İnkılapları ile ilgili yazılarını sonradan *Çankaya* adlı kitabında toplamıştır ⁸.

Atay bu kitabında, Mustafa Kemal'in atılacak her adımı büyük bir dikkatle tespit ettiğini anlatırken:

"Haber vereyim ki Atatürk ne yaptığını, nasıl yapacağını, kimlere ne yapacağını, kimleri nasıl ve nerede kullanacağını bilir pek hesaplı bir adamdı" diyor ve ekliyor:

"Mustafa Kemal son derece hesapçı idi ve bir başarı hesapçısı idi." Savaş başlıklı bölümde o çekici ve sürükleyici üslubu içinde şu soruyu ortaya atıyor:

"Büyük adam, küçük adamdan bir yıl daha uzağı göremezse bu sığata nasıl hak kazanabilir?"

Ve bir başka yerinde de:

"Mustafa Kemal ayarında bir süvarinin, seferde kendini dilediği konağa eriştireceğinden şüphe ettiği atlara binmesi, akla gelir şeylerden midir?" ⁹ diyor.

Atatürk İnkılaplarının ve bu arada ekonomik sahada ve tarımdaki atılımların, tesadüfi olmadığı ve hepsinin de evelden yapılmış inceleme ve araştırmalara dayalı olduğu, konulara derinliğine baktıkça daha açık ve seçik şekilde ortaya çıkıyor.

⁸ Falih Rıfki Atay, *Çankaya*, 2 Cilt, Dünya Yayını ilk baskı.

⁹ Falih Rıfki Atay, *a.g.e.*

Atay *Çankaya*'sının 'Sunuş' kısmında şöyle diyor:

"Harbin sonlarına doğru (Birinci Cihan Harbi'nin) Ruşen Eşref'in Pangaltı taraflarındaki apartmanında bir resmini görmüştüm. Fotoğrafın altındaki uzun ithaf yazısı, beyanname gibi bir şeydi. Bu yazı benim üzerimde Ruşen Eşref'e bir hatıra olmaktan fazla, onun evine gelecek bütün gençlere hitap ettiği tesiri bıraktı".

Söz konusu 'ithaf' beni de çok ilgilendirdi ve aradım. Bir gün Orman Genel Müdürlüğü binasında Atatürk'ün büyük boy bir resminin altında metnini de okuyabildim. Ancak resmin büyütülmesi sırasında, eski harfler çok karışmış ve galiba biraz da benzetmelerle düzeltilmek istenmişti. Sonradan Uluğ İğdemir'in bir kitabında metni bulmak kabil oldu ¹⁰.

Bu ithafı, İğdemir'in kitabından aynen aşağıya alıyorum.

"Herşeye rağmen muhakkaka, bir nura doğru yürümekteyiz. Bende bu imanı yaşatan kuvvet, yalnız aziz memleket ve milletim hakkındaki payansız muhabbetim değil, bugünün karanlıkları, ahlaksızlıkları içinde sırf vatan ve hakikat aşkı ile ziya serpmeye ve aramaya çalışan bir gençlik gördüğümüdür. İşte azizim, Ruşen Eşref Bey sizi, ben, bu mübarek hizbin tabii âzasından görüyorum. Gün geçtikçe daha mühim hizmetlerinize intizar ediyorum. Bugünden ziyade yarınların şükran ve şâbâşına namzet olan sizi bugünden tanıyabilmekle memnunum.

24 Mayıs 1918

M. Kemal"

Mustafa Kemal'in 1918 yılında 'Vatan ve hakikat aşkı ile ziya serpmeye ve aramaya çalışan bir gençlik görmesi' ve Ruşen Eşref'i 'bu mübarek hizbin tabii bir âzasından sayarak daha mühim hizmetlerine intizar etmesi' O'nun, vatanın içinde bulunduğu şartları ölçüp, tartıp bir takım ihtimaller üzerinde durduğunu ve çalıştığını göstermektedir.

18 Mart 1923'te Tarsus'taki konuşmasında da:

"Vatan en çok sizin emeğinize istinad ettiği halde en az bahtiyar ve mes'ut olan yine sizsiniz. Aziz çiftçiler, şimdiye kadar sizi anlayan, sizin büyük ruhunuzu takdir eden bu arkadaşınızın, sizin için, sizin refahınız ve istikbaliniz için neler düşündüğünü, bundan sonra inşaallah maddi semereleri ile öğrenmiş olacaksınız." diyor ¹¹.

¹⁰ Uluğ İğdemir, *Yılların İçinden*, TTK Yayını, 1976.

¹¹ *Atatürk ve Tarım*, Tarım Orman Bakanlığı ile Ziraat Fakültesi Yayını, 1981.

Atatürk'ün kişiliği hakkındaki bu müşahadelere, O'nun çevresinde çalışmış olanlardan aktarılan birkaç örnek daha vermek yerinde olacaktır.

Köşk mutemedi olarak 1924'te işe başlayıp ölümüne kadar emrinde çalışan ve Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'ne de atanan, aynı zamanda şahsi işleri için umumi vekilliğine haiz bulunan Hasan Rıza Soyak *Atatürk'ten Hatıralar*¹² adlı kitabının birinci bölümünde Atatürk'ün hususiyetlerini ve vazife telakkisini anlatırken:

“Atatürk, çalışmalarında zaman, mekân, imkân mefhumları ile ilgili değildi. Nerede, hangi şartlar altında olursa olsun bir vazife karşısında bulundu mu hiç vakit geçirmeden onun icabını yapmaya koyulurdu,” diyor.

“Yapmayı tasarladığı işlere girişmeden evvel, bütün ihtimalleri göz önüne almak suretiyle gayet titiz ve etraflı incelemelerde bulunurdu. Toplantılarda maksadını belli etmeden, konular üzerinde mübahaseler açar, mevzuu mütemadiyen işleterek büyük bir dikkat ve sükunetle dinlerdi. Başladığı bir işi bitirmeden rahat edemezdi. Zaruret olmadıkça, işi geriye bırakmak adeti değildi. Bazan 30-40 saat çalıştığı vakidir”, diye ekliyor.

Soyak aynı kitabında Falih Rıfkı Atay'a atıfda bulunarak devam ediyor:

“Mustafa Kemal'in hususiyetlerinin başında: çok düşünmek, çok danışmak, kendi inandıklarını iyice kontrol etmek ve başkalarının da buna inandıklarını görmek gelir. Anadolu'ya gitmeden önce İstanbul'da görüşmediği, danışmadığı ne dost ne de düşman kalmıştır. Sofralarını da bütün eserleri ve fikirleri duymak, kendisinininkilerle karşılaştırmak için başlıca vasıta olarak kullanmıştır”¹³.

Atatürk'ün okumayı çok sevdiği, genel bilgisini artırmak için çaba gösterdiği, zengin bir kitaplığa sahip bulunduğu, eline aldığı kitabı, eğer enteresan bulmuşsa bitirmeden bırakmadığı ve haşiyeler, notlar ilave ettiği, yakınında bulunanların ve beraber çalıştığı kişilerin beyan ettikleri müşterek kanaatlerdir.

Atatürk'ün ilgi çeken bir başka yanı da, siyasi olduğu kadar içtimai, iktisadi ve bilhassa fikri inkılapların öncüsü olmasıdır.

O'nun nazarında insanlar, yaşadıkları müddetçe, faal olmalıdır.

¹² Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar*, 2 Cilt, Yapı ve Kredi Bankası Yayını.

¹³ Hasan Rıza Soyak, *a.g.e.*

Bir insanın hayatı boyunca memnun ve mesut olması için lazım gelen tek şey, kendisi için değil, kendisinden sonra gelenler için çalışmaktır ¹⁴.

Vazife telakkisi ve sorumluluk duygusu bu derece üstün seviyede olan Atatürk'ün son derecede mütevazı bir insan olduğuna da işaret etmeliyim.

16 Mart 1923'te Adana'da çiftçilere içten gelen şu kelimelerle hitap ediyor:

“Diyebilirim ki hayatımda yaşadığım en ulvî, en sade, en mesut ve samimi gece bu gecedir. Çünkü bu gece, çok derin hürmetlerle, muhabbetlerle merbut olduğumuz milletimizin ekseriyeti azimesini teşkil eden çiftçilerimizle bir sofrada, onların emekleriyle husul bulmuş ekmeği, onlarla beraber yiyoruz” ¹⁵.

Atatürk'ü ilk defa, henüz tahsil çağında iken Milli Türk Talebe Birliği temsilcisi olarak dört arkadaşıyla (İbrahim Öktem, Ber'at Zeki Güngör, Ayet ve ben) 5 Haziran 1928'de İzmit'te karşılamaya gittiğimiz zaman görmüştüm. Kendilerine takdim edildiğimiz sırada, son derece mütevazı bir şekilde bizleri dinlemiş ve “Cumhuriyeti ve inkılapları vatandaşlara tanıttınız... Anlatınız ve daima vatanın teâlisi için çalışınız..” diye öğütlerde bulunmuş ve her birimizle ayrı ayrı meşgul olarak gönlümüzü almıştı. O günlerde, büyük nutkunu irad etmiş ve nazarımızda ilahlaşmış bir kahraman olan Atatürk'ün, bizlerle meşgul olabileceğini aklımızdan bile geçirmemiştik.

Atatürk'ün bir başka özelliği de bütün başarılarını millete mal etmeyi bilmesidir. Bu yoldan hem toplumu yüceltir, hem de yapacağı inkılaplar ve atacağı yeni adımlar için halkın vicdanında dost bir hava yaratmasını bilirdi.

Daha 1925 yılında:

“Türk milletinin son senelerde gösterdiği harikaların, yaptığı siyasi ve içtimai inkılapların hakiki sahibi, kendisidir. Sizsiniz.. Milletimizde bu istidat ve tekamül mevcut olmasaydı, onu yaratmaya hiç bir kudret ve kuvvet kâfi gelmezdi. Bizim ilham kaynağımız, doğrudan doğruya Türk milletinin vicdanı olmuştur.” diyordu ¹⁶.

¹⁴ Prof. Dr. A. Afetinan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*.

¹⁵ *Atatürk ve Tarım*.

¹⁶ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*.

Yalnız milletimizin değil, insanlık aleminin pek nadir yetiştirdiği büyük bir insanın kişiliğini ana hatları ile belirtmek üzere derlediğim bilgilere son vererek konferansın ana konusuna geçiyorum.

Atatürk'ün tarım ve orman sevgisi, yetiştiği ortamdaki, ailesi çevresinden kaynaklanmaktadır. O'nun mütevazı bir ailenin çocuğu olarak, daha ilkokul çağlarında iken dayısının çiftliğinde yazları geçirdiği, ailesine, çiftlik işlerinde yardımcı olduğu biliniyor.

Yakınlarına ve arkadaşca konuştuğu kişilere, çocukluk çağındaki bu uğraşlarını anlatmaktan zevk alırdı. Çiftçiliği mukaddes bir meslek olarak kabul eder ve Milli Mücadele yılları ve sonrasında ülkenin kurtuluşunu, tarımdaki ilerlemelere bağlı gördüğünü sık sık tekrarlardı.

O'na göre çiftçi, memleketin efendisi idi. Kılıç ve sapan arasında, ikinci üstün tutan mukayeseler yapardı.

İzmir İktisat Kongresi'nin açış konuşmasında:

“Arkadaşlar, sizler doğrudan doğruya milletimizi temsil eden halk sınıflarının içinden ve onlar tarafından mütahap olarak geliyorsunuz. Bu itibarla memleketimizin halini, ihtiyacını, milletimizin elemlerini ve emellerini yakından ve herkesten daha iyi biliyorsunuz.”¹⁷ diyordu.

Kendisi de, bu şekilde hitap ettiği halk arasından gelen bir insan, bir lider olduğu için çiftçinin çektiği sıkıntıları, özlediği tedbirleri çok açık bir şekilde biliyordu.

Tarım ve çiftçilik konularına olan merakını, hocam Sayın Süleyman Fehmi Kalaycıoğlu'nun bir anısını aktarmak suretiyle perçinlemek istiyorum.

Mustafa Kemal, Amasya'dan Erzurum'a gitmek üzere yola çıkmıştır. Henüz kongreler yapılmamıştır. Yol boyundaki Sivas'a uğradığında, fidanlık müdürü olan Kalaycıoğlu ile tanışır. Bir ayran içimi sohbet sırasında tarla ziraati ile hayvan besiciliği mukayeselerini yaptırıp netice istihsaline çalışır. Çok kısa geçmesi gereken sohbet, uzunca bir süre devam eder. O günlerde vatanın kurtarılması çabası içinde didinen Mustafa Kemal'in tarıma olan ilgisini, bu canlı örnek, açık şekilde ortaya koymaktadır.

Modern çiftçilikte köylüye örnek olmak isteyen Atatürk, ekonomimizin temel taşı olarak tarım sektörünü görmüş ve köylü ve çiftçinin mutla-

¹⁷ Prof. Dr. A. Afetinan, *İzmir İktisat Kongresi*.

ka kaikındırılmasını en ileri bir amaç olarak kabul etmiştir. Köylümüzü yoksulluktan, fukaralıktan kurtarmanın, ona rahat bir geçim sağlamanın zorunluluğuna inanırdı. Türk ekonomisinin, ancak tarımsal gelişmeler sayesinde düzelebileceğine ve giderek tarım ürünleri sanayiinin gelişmesi ile sanayi aşamasına geçileceğine kanaat getirmişti.

Bu görüşle 1925'te Ankara civarında bir çiftlik kurmaya karar verdi. Şimdi "Atatürk Orman Çiftliği" olarak hepimizin tanıdığı bu işletme için aldığı araziye yerli ve yabancı tarım uzmanlarına incelettirmişti. Uzmanlar, fikir birliği halinde, bataklık ve çorak olan bu arazide başarı sağlamanın güçlüğüne dile getirerek "ya sabır tükenir, ya para" demişler ve bu yerde çiftlik kurulmasına karşı çıkmışlardı.

Atatürk, gerek yerli gerekse yabancı uzmanların görüşlerine uymamış ve :

"Evet, şurası Ankara'nın yanı başında hem bataklık, hem çorak, hem de fena bir yer. Ama biz burayı ıslah etmezsek, kim gelip ıslah edecek?" demiş ve hemen işe başlanmasını istemiştir. İşte bugün Ankaramızın yegane gezi ve dinlenme yeri olan çiftlik, böyle kurulmuştur. O, yaratıcı büyük adam, böylece tarımda da öncülük yapmıştır.

Atatürk'ün ağaç sevgisi de sonsuz, adeta bir aşk denecek kadar engin-di. Soyak, Orman Çiftliğinde şimdi Hayvanat Bahçesinin bulunduğu kavaklı yolda giderken, birden arabayı durdurup işde ağacını aradığını anlatır¹⁸. Ama kimse bu ağacı hatırlamaz. Çiftlikteki ıslahat ve inşaat sırasında kesildiği anlaşılan işde ağacı, Atatürk'ü çok hüznendirir ve ihtarlar da bulunur. Çünkü Atatürk o yeşilliğin hasretini bütün İstiklal Harbi süresince Anadolu'da çekmiştir.

1938 ilkbaharında vazo içinde kendisine sunulan badem çiçeğini görünce "Bahar gelmiş, ne güzel, fakat bu çiçekler meyve vermeden solacak.. ne yazık" demiştir¹⁹.

Atatürk, Balgat civarındaki Söğütözü mevkiini çok severdi. Küçük bir suyun aktığı bu yerde (onun deyimi ile) bir koliba (kulübe) ve bir çardak yaptırılmaya başlandı. Ancak kulübenin yapılacağı yerde bulunan 20-30 adet söğüt ağacının kesilmesi gerekiyordu. Atatürk buna razı değildi. Bu fidanların, inşaat alanının yakınlarına nakledilmesine bizzat kendisi nezaret etmiştir. Bu olayı da Hasan Rıza Soyak ayrıntılı şekilde anlatmıştır.

¹⁸ Hasan Rıza Soyak, *a.g.e.*

¹⁹ Prof. Dr. A. Afetinan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler.*

Çankaya'da yaverlik binasının tevsii sırasında kesilmesi zorunluğu ile karşılaşılana bir ağaç için Atatürk'ün çok üzüldüğünü ve "Yazık, çok yazık.. Bu iş, ağaca dokunmadan yapılamaz mıydı, sanki? Bana söyleseydiniz çaresini bulurdum.." dediğini gene Soyak anlatıyor ²⁰.

Atatürk 1934 yılında Kızılcahamam'a uğramış, çok beğendiği Soğuksu mevkiinde Temmuz ayının bir tam gününü geçirerek dinlenmiş, halkı huzuruna davet ve kabul ederek onlarla uzun uzun sohbet etmiştir. Bu ziyaretin anısı, o yerdeki kitabede yazılıdır.

Bu gezide sahip olduğu küçük bir orman sahasını, 3116 sayılı kanunun âmir hükümlerini de nazara alarak Kızılcahamam Belediyesine hediye etmiştir.

Yeni iktisap ve ilavelerle 66 hektara ulaşan ve içinde bir de kaynak bulunan bu orman, sonraları, mülkiyet hakkı Belediye uhdesinde kalmak üzere Soğuksu Milli Parkı sahasına ithal edilmiştir.

Atatürk'ün yeşil ve orman hakkındaki şu sözlerini de hatırlayalım:

— Ormansız bir yurt, vatan değildir.

— Yeşil görmeyen gözler, renk zevkinden mahrumdur.

Orman Çiftliğinin kuruluşu sırasında, şimdi Marmara Oteli'nin bulunduğu tepede, çevresindekilere şu emri veriyordu:

"Burasını, öyle ağaçlandırınız ki bir kör insan dahi yeşillikler arasında olduğunu fark etsin."

Afetinan, *Hatıralar ve Belgeler* adlı kitabında şunları da belirtiyor:

"Mustafa Kemal, bir sahil çocuğu olduğu için denizi çok severdi. Fakat son hastalık günlerinde hasret çektiği yer, bir çam ormanlığı olmuştur. 'Bana memleketimizin ormanlık güzel yerlerinden tanıdıklarını anlat... arzum, yeşillik ve ağaçlık ve fakat yaz kış yeşil duran ağaçlar arasında olmaktadır' diyen sesi hâlâ kulaklarımda akisler yapıyor."

Atatürk, Orman Çiftliğinin sadece tarlalarından istifade etmeyi hedef tutmamış aynı zamanda Ankara'yı ağaçlandırma işine buradan başlamıştır.

Kendi adını taşıyan Atatürk Bulvarı'na çam fidanları dikildiği vakit pek sevinmişti. "Bunlar tutursa, Ankara'nın yaz kış yeşil duracak bir tabii-

²⁰ Hasan Rıza Soyak, *a.g.e.*

at zenginliği olacak” demiş ve bu çamları Ankara’nın yeni devrinin bir sembolü gibi telakki etmişti.

Ve Hasan Âli Yücel, bu kitabın sunuş yazısında “..Atatürk’ün yeşil sevgisi ve hasreti, ne kadar içli, ne kadar duygulu.. İnsan bu satırları okurken sevgili büyüğümüzle berabermiş gibi oluyor ve onu, yanında bulamayınca büsbütün derin bir hüzne kendini kaptırıyor” diyor ²¹.

Atatürk döneminde Cumhurbaşkanlığı Özel Kalemî’nde çalışmış olan Sayın Haldun Derin’den konferans çalışmalarım sırasında aldığım mektupta “1934’te Pehlevî’nin Ankaraya gelişine pek az kala, Halkevi binasının çevresiyle yamaçlarının çimlendirilip ağaçlandırılması, Atatürk’ün istemesi ve izlemisi sonucu olmuştur. Yeşil tutkusu, komutanlarımızın bir tutkusu değil mi?” diye yazıyor.

Gerçekten komutanlarımızın yeşile ve ağaca ayrı bir düşkünlükleri daima göze çarpmıştır. Falih Rıfkı Atay *Çankaya*’sında şöyle anlatıyor:

“Kendi ağzından dinlemişim.Birgün Kurmay Başkanı İsmet Beyle (İnönü) Diyarbakır çöllerinde atla geziyorlarmış. Mustafa Kemal demiş ki:

— Çabuk bana bir din bul...

— Ağaç dini.. bir din ki ibadeti ağaç dikmek olsun” ²².

Atatürk’ün tarım ve orman sevgisi, yeşil sevgisi hakkında yazılmış, sayılmayacak kadar çok anı mevcuttur. Ben konferansıma bunlardan birkaç tanesini aktarmakla yetinmek zorunda kaldım.

Şimdi, Atatürk’ün Türkiye Cumhuriyeti’ni kurmak üzere el koyduğu, devraldığı Osmanlı İmparatorluğu’nun Türklerle meskûn bölümünün yani Misakı Milli Hudutları’nın zirai ekonomi bakımından gücü ne idi? Buna satırbaşları itibariyle ve kısaca değinmek istiyorum.

İmparatorluk döneminde istatistik bilgiler yetersizdir. Gerçi yıllık salnameler yayınlanmaktadır, ama bunlar “Sultana Övgü” belgeleridir. Nüfus sayımlarına başlanmıştır. Ama, belli sürelerde tekrarlanmadığı için karşılaştırmalar yapıp netice istihsaline elverişli değildir. Bugünkü Devlet İstatistik Enstitümüzün çekirdeğini teşkil eden Başvekâlet Merkez İstatistik Müdüriyeti Umumiyesi’de, bir çok kuruluşlarımız gibi, Cumhuriyetimizin eseridir.

²¹ Prof. Dr. A. Afetinan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*.

²² Av. Kâzım Öztürk, *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları*, Ak Yayınları, 1968.

Bu genel müdürlük ilk defa 1927 yılında, dokuz bölge esası üzerinden Zirai Tahrir (tarımsal yapı ve üretim istatistiğini) yaptırmıştır ²³.

Sonuçlar şöyle özetlenmiştir:

Ülkemizin toplam nüfusu 13.517.385 kişi.. Ortalama beş nüfustan oluşan çiftçi ailesi sayısı 1.751.239. Zirai işletme sayısı da aynı rakam olarak kabul ediliyor. Tarımla uğraşan insan sayısı 9.216.918 kişi ve toplam nüfusun % 66,7'si. Bir tarım işletmesi 2,5 hektar araziye ekip biçiyor. Henüz makinalı ziraat yok. Ekili arazi toplamı 2,4 milyon hektar. Tarımda yararlanılan koşum hayvanı sayısı 1,9 milyon. Küçükbaşlar dahil (koyun-keçi) irad hayvanı sayısı 14,5 milyon. Bir çiftçi ailenin ortalama yıllık satış geliri 192 lira.

Bu tablo, değil 1920 yılı, 1927'de bile ekonomik yapımızın tarım ağırlıklı fakat çok fakir olduğunu ortaya koyuyor.

Bu konuda Vedat Eldem'in yaptığı araştırmanın önsözünde şu görüşe yer veriliyor ²⁴.

“Birinci Cihan Harbi'ne kadar dünyada mevcut paralardan en sağlamlarından biri Osmanlı lirası idi. Tahditsiz ithalata rağmen memleketin altın stoku, azalacak yerde durmadan artmakta idi. Bunun nedenleri açıklanmamakla beraber tarımsal üretim ile beslenen millî hasıla yanında halkın tasarruf kabiliyetine dayandığı sanılmaktadır.”

Zirai bünyenin incelendiği bölümde de : “On dönümden küçük işletmelerin % 34, on ilâ elli dönüm arasındaki işletmelerin % 47 oranında olduğu ve bu yüzden rasyonel bir üretim politikası uygulanmadığı, tarım ürünleri ithalatının, daima ihracattan fazla olduğu tesbit olunuyor. Sonuç olarak Osmanlı döneminin sonlarında mümeyyiz vasıf olarak ‘tarıma dayalı bir ekonomi ve geniş serbesti içinde fakat kıfayetsiz bir üretim, harice doğru gittikçe artan bir bağımlılık, ağır bir mali müzayaka, istikameti belirsiz bir iktisadi siyaset’ olarak tesbit olunuyor.”

Tevfik Çavdar'ın incelemesinde de ²⁵ o dönemdeki tarımsal bünyenin bozuk ve kıfayetsiz bulunduğuna işaret edilerek, Şark bölgelerinde feo-

²³ 1927 *Senesi Zirai Tahriri* (Eski yazı), Başvekâlet Merkez İstatistik Müdüriyeti Umumiyesi Yayını, 1928.

²⁴ Vedat Eldem, *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, Türkiye İş Bankası Yayını, 1970.

²⁵ Tevfik Çavdar, *Millî Mücadele Başlarken Sayılarla Vaziyet ve Manzarai Umumiye*, Milli-yet Yayını, 1971.

dal biçimde üretim yapılan işletmelere rastlandığı, diğer bölgelerde ise iktisadi şartlara göre, pazar için çalışan irili ufaklı işletmeler olmakla beraber genellikle malın satış imkânı sınırlı ve az olduğundan, işletmelerin büyük kısmında mahalli geçimlik ihtiyaç kadar mahsul alındığı, geniş arazinin nadasa ve dinlemeye terk edildiği ve daha çok mer'a halinde kullanıldığı, bu yüzden tarımsal üretim içindeki hayvancılık geliri payının daha büyük olduğu, anlatılıyor ve Atatürk'ün deyimi ile şu hükme varılıyor: Millet yorgun ve fakir halde.

Bu görüşlere eklenmesi gereken bir takım konular daha var:

Çiftçi ve köylü tahsil olanağından yoksun bırakıldığı ve bir takım hurafelerin tesiri altında olduğu gibi, tarım alanındaki bilgileri de tamamen ampriktir. Ta, atalarından, dedelerinden hikâye yoluyla akılda kalan "çevre şartları" nı belirleyen köklü tecrübelerle sahip ise de modern çiftçiliğin koşullarını ve gereklerini bilmemektedir. Makinalı ziraatin tamamen yabancıdır. Tarla ziraatinde yardımcısı, koşum hayvanı ve karasapandır.

Özellikle hurafelerin çok etkisi altındadır. Öyle ki, zaten sayısı çok az olan tarımsal konulu kitaplarda rastlanan aşağıdaki örneklerle bakmak bile durumu aydınlatmaya yetecektir.

*Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış*²⁶ adlı kitapta şunlara değiniliyor. 1788 yılında bir kadının muhtelif yerlere gönderdiği emirnamelerden birinde "Çekirge ismiyle müsemma olan tuyûr" hitabıyla başlanıp zarardan vaz geçmeleri ve gitmeleri emrediliyor ve "gitmezseniz, haliki küllüşey olan Zülcelale havale olunursunuz (Allah'a havale olunmak)" deniliyor.

Yabanabad (Kızılcahamam)ın Şihlar köyünde²⁷ "ıtır kokulu toprağa defnedilmiş olan" kerametli şeyhin ahfadının, çekirge istilasına karşı sığır-cık kuşları ile ve "kerametli sularla" mücadele yetenekleri, anlatılıyor.

Diyarbakır çevresinde bolca rastlanan akrebin "rutubetli binalarda ki-reçten hasıl olduğu mamafih patlıcan tohumundan dahi akrep husule geldiğinin rivayet olunduğu" ileri sürülüyor. İnsaf ile düşünmek gerekir ki yazılı metinleri inceleyen okur-yazarlar arasındaki bu bilgi alış verişine bakılarak, okumasız halk arasındaki bilgisizliği, hurafelere ve batıl itikadlara dayanmasını olağan görmemek kabil değildir.

²⁶ *Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış*, Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Yayını, 1938.

²⁷ Bu köy halen Çamlıdere ilçesinin merkezidir.

Bu dönemde, ülkemizin ekonomik durumuna genel bir bakışla ihtiyaçların tespit edilmesini amaçlayan ilk kongre 1923 yılında ve henüz Lozan Anlaşması imzalanmadan evvel İzmir'de toplanmıştır. 17 Şubat'tan 4 Mart'a kadar sürmüş olan bu kongrede de iktisadi bünye envanteri belirlenmeden, genel ihtiyaçlar üzerinde durulmuştur. O tarihte kullanmakta olduğumuz eski harflerle basılmış olan kongre kararları ile bazı konuşmaları kapsayan *İktisat Esaslarımız* adlı kitap, Afetinan tarafından yeni harflere çevrilmiş ve yayınlanmıştır²⁸. Kitabın kapağındaki:

“Milletimiz mazisinden değil, artık istikbalinden mesuldür”, ibaresinden anlaşıldığına göre, kongrede mazi ile meşgul olunmamış, tamamen geleceğe yönelik çalışmalara girişilmiştir.

1135 delegenin katıldığı kongrede, Misakı İktisadi esaslarından başka 1-Çiftçi grubunun, 2-Tüccar grubunun, 3-Sanayi grubunun, 4-İşçi grubunun görüş ve istekleri ayrı ayrı tespit edilmiştir. Bu kitabın bir nüshası, zamanın İktisat Bakanı Mahmut Esat (Bozkurt) tarafından “Gazi Paşa Hazretlerine Hürmetle” haşiyesi ile 27.8.1923'te Mustafa Kemal'e sunulmuştur.

İkinci bir çalışma, sadece tarım sektörüne münhasır olmak üzere Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti tarafından tertiplenen 5 Ocak 1931 tarihli Birinci Ziraat Kongresi'dir. O tarihte derneğin müdürü Vedat Nedim Tör'dür. Derneğin yayınladığı iki ciltlik raporda, ülkemizin o günkü tarım istatistiklerine ve üretim rakamlarına rastlanmıyor. Mahsul çeşitleri itibarıyla bazı bilimsel yazılar yer alıyor. Kitabın kapağında: “Gayemiz, ananevi ziraatten rasyonel ziraate” haşiyesi yer alıyor. Önsözünde ise, her sene elli milyona lira dış ticaret açığımız bulunduğunu belirtiyor.

Üçüncü bir çalışma ise 1938 yılında yapılıyor. Bu defa hedef, köy ve ziraat kalkınmasıdır. İlk mezunlarını vermeye başlayan Ziraat Enstitüleri mensuplarının da katıldıkları bu kongre daha ziyade bilimsel ağırlık taşıyor. Çeşitli kitaplar yayınlanıyor. Türk tarımının anatomisi sergileniyor.

Cumhuriyetimizin ellinci yılı kutlanırken de bu istikamette cereyan eden üç çalışmaya işaret etmek yerinde olacaktır. Bunlardan biri Türkiye Ekonomi Kurumu'nun Siyasal Bilgiler Fakültesi ile ortaklaşa düzenlediği seminerdir. Bu seminerde Doç. Dr. Çelik Aruoba; bu dönemde tarımın önemi, kamu yetkilileri yanında Atatürk tarafından da sık sık dile getiril-

²⁸ Prof. Dr. A. Afetinan, *İzmir İktisat Kongresi*.

mektedir, diyor ve tarımsal üretimin, toprak kullanımını bakımından düşük seviyede kaldığını, ancak savaş sonrasında hızlı bir gelişmenin başladığını tespit ediyor ²⁹.

Yapı ve Kredi Bankası'nın tertiplelediği seminerin "Atatürk Döneminde Tarım Politikası" bölümünde Prof. Dr. Gülten Kazgan ³⁰ Mustafa Kemal'in, Müdafai Hukuk Cemiyeti Başkanı sıfatı ile yayınladığı dokuz maddelik ilkelerden tarımla ilgili olanlarını özetleyerek ileri sürülen iyileştirme tedbirlerini şöyle sıralıyor:

— Aşâr usulünde halkın şikâyet ve mağduriyetine yol açan noktaların düzeltilceği,

— Tütün tarım ve ticaretinin, milletin azami yararına göre düzenleneceği,

— Mali kurumların, çiftçiye yardımcı olacak şekilde ıslah edileceği, Ziraat Bankası sermayesinin artırılacağı,

— Makinalı ziraatin gelişmesi için tedbir alınacağı,

— Hammaddesi ülkede yetişen mamulleri üretecek sanayiinin kurulacağı,

— Ormanlarımızdan, bilimsel ilerlemelere uygun biçimde yararlanılacağı,

— Ülkede emniyet ve asayişin kesinlikle sağlanacağı,

vaad ediliyor.

Atatürk, bu vaatlerini asla unutmamış ve herbirini, sırası geldikçe gerçekleştirmiştir. O dönemde tarımsal işlerle ilgili olmak üzere yayınlanmış bulunan kanunların bir listesi eklidir. İncelendiğinde görülecektir ki o günlerde atılan adımlara, sonradan eklenebilen kanunlar, kurulmuş düzenin daha iyi işlenmesini sağlamak amacıyla yöneliktir.

Bu konuda bir başka çalışma Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi tarafından yapılmıştır. 12 Ekim 1981'de başlayan "Atatürk Tarım Haftası" Sayın Cumhurbaşkanımızın bir konuşması ile açılmıştır. Fakültenin bu

²⁹ *Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi*, Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Türkiye Ekonomi Kurumu'nun müşterek semineri, 1982.

³⁰ *Atatürk Döneminde Türkiye Ekonomisi Semineri*, Yapı ve Kredi Bankası'nın Atatürk Yılı Armağanı, 1981.

münasebetle düzenlediği seminerde, bütün konular en yetkili kişiler tarafından incelenmiş, tebliğler sunulmuş ve tartışılmıştır. Ancak çok akademik olan seminer sonuçlarını, bu konferansın içine sığdırmak kabil olmamış, sadece işaret edilmekle yetinilmiştir ³¹.

Atatürk döneminde, tarım alanında sağlanan yeniliklerde, satırbaşları itibarıyla göz atalım:

Her şeyin ikinci plana atıldığı Milli Mücadele dönemi sona erince, ilk iş olarak doğrudan doğruya köylü ve çiftçiden alınmakta olan ve para olarak değil, ürün halinde toplanan "Aşar Vergisi"nin ıslahına el atılmıştır.

Bu vergi, ekonomilerin tamamen tarıma dayalı olduğu devirlerde ihdas edilmiş en eski vergileme usullerinden biri idi. Elde olunan mahsul ile ödenmesi, başlangıçta çiftçi lehine görülmüştü. Mezopotamya devrinde intikal eden bu sistem, zamanla yozlaştırılmıştı. Mahsulün % 10'u alınırken yeni yeni payların eklenmesi suretiyle % 20'lere yükseldiği yıllar oluyordu. İşin asıl kötü yanı, bu vergiyi hükümet toplamıyor, belirlenen bir bedel karşılığında mülteem denilen araçlar topluyordu. Birinci Cihan Harbi'nde halk yorgun ve yoksul hale gelmiş, özellikle çalışma çağındaki dinç erkeklerin cephelerde bulunduğu dönemde tarımsal üretim, yaşlılara ve kadınlara kalmış, bu yüzden oldukça eksilmişti. Aşar yükü altında ezilen köylü, vergisini ödeyemez hale gelmişti.

Aşarın bir başka kötü yanı da, giderler hesaba alınmaksızın, gayri safi hasıla üzerinden tahmin ve tahrir yapılmak suretiyle tahsil edilmesi idi. Verimsiz ve yorgun topraklardan alınan düşük ürünün yüzde onu veya daha fazlası, çoğu zaman sağlanan safi kârın bütünü alıp götürüyordu. Bu acıklı durum yüzünden Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin ilk çıkardığı kanunlardan biri (12 no.lu kanun) ile daha 1920'de aşarın taksidinde bağlanması kabul edilmiştir.

Büyük Zaferden sonra, aşardan köylünün nasıl kurtarılacağı ciddi araştırmalara konu olmuş ve İzmir İktisat Kongresi'nde çiftçi grubunun başlıca temennisi, Anadolu köylüsünün asırlarca beklediği kurtuluş ümidi gerçekleşmiş ve 1925 yılında 552 sayılı kanunla "Aşarın lağvı ile yerine ikame edilecek mahsulatı arziye vergisi" hükümleri kabul edilmiş ve çok kritik bir atılıma cesaretle gidilmiştir.

³¹ *Ata'nın Anısına Doğumunun 100. Yılında Tarım Semineri*, Ziraat Fakültesi Yayını, 1981.

Yıllar sonra Sivas demiryolunun açılışında İsmet Paşa, bu konudaki ilk tereddütlerin çiftçiden geldiğini ve bu derecede büyük bir gelirden (toplam verginin üçte biri) mahrum kalacak devletin nasıl idare olunacağı endişesinin köylüler tarafından dile getirildiğini anlatmış ve ilk uygulama yıllarında çiftçinin hasat mevsimlerinde aşara dönülmesi ihtimalini ciddi şekilde düşünüp tedbirli davrandığını söylemiştir.

Gerçekten o yıllar, bütün dünyayı saran büyük iktisadi buhran yüzünden, her devlet güç durumunda idi. Türkiye Cumhuriyeti, bu güçlüklerle göğüs germiş ve aşara geri dönmemiştir. Bunun yanında buğdayın himayesi tedbirlerinden de asla geri kalınmamıştır. Buğday Koruma Kanunu çıkarılmış ve arkadan bir takım ek kanunlarla bu himaye işleri sürdürülerek Ziraat Bankası tarafından yürütülmüş ve sonunda Toprak Mahsulleri Ofisi kurulmuştur (1938 yılında).

Yalnız tarımsal üretim açısından değil, tüm iktisadi alanda önem taşıyan bir başka konu karayolu ve demiryolu meselesi idi. O günlerde gerek köy yolları gerekse şehir ve kasabalar arasındaki yollar taşımacılığa ve yolculuğa pek elverişli değildi. Yağışlı dönemlerde sel, çamur, kar ve fırtına yüzünden yollar kapanır, köy ve şehirler aylarca mahsur kalırdı. Demiryolu, toplam olarak üçbin kilometre kadardı ve belli bölgelerde kümelenmişti.

Milli Mücadele yıllarının 150-200 milyonluk bütçeleri ile ve onu takip eden gelişme yıllarında çıkarılan yetki kanunları ile demiryolu şebekemiz, yurdun dört yanına ulaşmış ve 1938'de altıbin kilometreyi aşkın seviyeye varmış, ayrıca imtiyazlı şirketler elinde bulunan kısmı da satın alınarak hepsi devletin malı olmuştur.

Karayollarımız da, yine o dönemden başlanarak parça parça Turuku Umumiye meyanına alınmış ve bugünkü Devlet Karayolları şebekemizin öncülüğü sağlanmış ve ekonominin can damarı, ulaştırma şebekemiz vücuda getirilmeye başlanmıştır. Örnek olarak karayolu konusunda birkaç kanundan bahsedelim. 1921 yılında 96 ve 97 no.lu kanunlarla Merzifon-Havza-Çalathı yolunun; Tarsus-Silifke-Mut-Karaman yolunun; 121 no.lu kanunla Ordu-Sivas yolunun; 213 no.lu kanunla Kars-Ardahan-Borçka-Hopa yolunun; devlet yolları arasına alınması, yeni yapım, bakım ve onarımının devlet tarafından deruhde edilmesi kabul edilmiştir.

Harp ve işgal sonrasında en önemli sorunlarından biri olan asayiş konusunun da o dönemde kesin olarak çözümlenmiş bulunduğuna işaret etmek gerekir.

Tarım alanındaki en önemli ikinci atılımın, tarım eğitimi devrimi olduğuna şüphe yoktur. Osmanlı döneminde biri İstanbul'da (Halkalı) diğeri Selanik'te olmak üzere iki yüksek ziraat mektebi açılmış ise de Selanik'teki mezun veremeden kapanmış, öğrencileri İstanbul'a aktarılmıştı. Pratik alanda eğitim yapmak üzere ziraat ameliyat mektepleri (Bursa, Adana, Ankara'da), çiftlik mektepleri, amele mektepleri (makina kullanımını öğreten okullar), bazı dallarda ihtisas mektepleri (ipek böceği, sebze, çiçek, tavuk ve arıcılık konularında) açılmış ise de bunlardan beklenen verim elde edilememiştir³².

İzmir İktisat Kongresi'nde çiftçi grubunun ısrarla üzerinde durduğu konuların başında "Ziraat ve Maarif" meselesi gelmektedir.

Çiftçi; ziraatin muhtelif şubelerini ameli surette öğretecek kitap; ilkokullarda ameli ziraat dersleri; her sancakta ziraat mektepleri açılmasını istiyor. Yüksek tahsil için tek ziraat mektebinin kâfi olduğu, ancak İstanbul'daki Halkalı Ziraat Mektebi Âlisinin bütün malzemesi ile Anadolu'ya naklini teklif ediyor. Bununla da yetinmeyerek yurt dışında yüksek tahsil yapmış olanların, hatta medrese mezunlarının, birer yıl köylerde vazife görmeye mecbur tutulmalarını istiyor³³.

Atatürk ve çevresindeki üst kademe yetkili ve sorumluları, Türk çiftçisinin bu isteğini önemle ele almış ve 1923'ten itibaren geleceğin bilgili ve yetenekli bilim ve uygulama adamlarını yetiştirmek üzere ülkemizde ziraat tahsili yapmış veya lise tahsilli pek çok genci, yabancı ülkelere (Almanya, Fransa, Macaristan hatta Amerika'ya) göndermeye başlamışlardır.

1927'de Almanya'dan bir heyet (Oldenburg grubu) gelerek ülkemizin durumunu incelemiş ve "Modern bir ziraat öğretim kurumu" meydana getirilmesini tavsiye etmiştir. Öneriye uyularak 1927'de yayınlanan bir kanunla (1109 no.lu kanun) Ziraat Vekâletine 1,5 milyon ödenek veriliyor. Mevcut yüksek ve orta derecedeki Tarım Bakanlığı meslek okullarının ıslah edilmesi, bazılarının beş yıl için kapatılmaları, dış ülkelere de araştırma ve tahsil yapmak üzere pek çok genç gönderilmesi için yetki veriliyor. Ben bu tarihte Halkalı'da öğrenci idim. Bu kanunla, 1882'de açılmış olan ve 1928 yılına kadar pek çok ziraat ve orman mühendisi, hatta bir aralık veteriner yetiştirmiş bulunan okulumuz kapatıldı. Mevcut sınıflar, ya hızlı eğitim temposu ile tahsilini tamamladı veya başka bir okula aktarıldı. Şu-

³² Zirai Öğretimde 110 YIL, *Ziraat Dergisi*, Ziraat Mühendisleri Derneği Yayını, 1959.

³³ Prof. Dr. A. Afetinan, *İzmir İktisat Kongresi*.

nu da belirtmek gerekir ki hocalarımızın (o zamanki adı ile müderrislerimiz) hemen hemen hepsi, yabancı ülkede tahsil görmüş, doktora vermiş değerli kişilerdi. Ancak Birinci Cihan Harbi'nin verdiği bezginlik, yorgunluk ve bazıları Milli Mücadeleye katılamamış olmanın yol açtığı eziklik duygusu içinde idiler. Ayrıca okulun İstanbul'da oluşu da ayrı bir puan kaybı sebebi idi.

Bu yeni düzenlemede ilk olarak Ankara'da Keçiören yolundaki eski Ziraat Mektebi binasında "Ankara Yüksek Ziraat Mektebi" açılmış, müdürlüğüne Halkalı'daki hocamız Aziz Meker getirilmiştir. Temel bilimler dersleri için ikisi Türk (fizik ve matematik) diğerleri yabancı olmak üzere yeni bir öğretim kadrosu kurulmuştur. O günlerde Tarım Bakanı Sabri Toprak, ziraat enstitüleri binalarının temelini atmıştır.

1932 yılı sonlarında Prof. Dr. Falke Ankara'ya davet edilerek Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün kuruluşu için çalışmalara başlanmış ve öğretim kadrosunu tespit etmek ve tamamlamakla görevlendirilmiştir. Bu arada ders verecek yabancı hocaların profesör payesinde olmaları koşulu kabul olunmuştur.

Kendisi de Almanya'da tahsil yapmış müderris (profesör) olan Muhlis Erkmen'in 31.12.1931'den itibaren Ziraat Vekili olması nedeniyle, iki bilim adamı, bu değerli kuruluşumuzun inşasından, öğretim üyelerinin atanmasına kadar, bütün işlemleri tertip ve tanzim etmişlerdir.

Geçen yıl ziyaret ettiğim sayın hocam Muhlis Erkmen sohbet esnasında:

Ziraat Vekili olarak atandığı zaman, Atatürk tarafından kabul edilmeleri sırasında Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün kurulması hakkındaki emirlerini aldığı, bu muazzam tesisin bütünü ile Atatürk'ün emir ve direktifleri mahsulü olduğunu, kuruluş safhalarına ait resmi belgelerin devlet arşivinde bulunacağını, kendi özel dosyalarını ise enstitüdeki Muhlis kitaplığına armağan olarak bütün kitapları ile birlikte verdiğini, bu eserin meydana getirilmesinde sadece emeği geçmiş bulunmaktan dolayı büyük bir kıvanç duyduğunu anlattı.

Prof. Dr. Arif Akman, enstitü hakkındaki kitabında daha etraflı bilgiler veriyor ³⁴. 2291 sayılı kanunla kurulan enstitü, bir üniversite için ge-

³⁴ Prof. Dr. Arif Akman, *Türkiye'de Ziraat Yüksek Öğretim Reformu'nun Anatomisi*, Ankara Ziraat Enstitüsü Yayını, 1978.

rekli olan bütün organlara sahiptir. Rektör, divan tarafından seçilir, Ziraat Vekâletinin inhası suretiyle ve kararname ile (yüksek tasdik) atama işlemi kesinleşir. Enstitü divanı, Ziraat Vekâletinin bir nevi danışma heyetidir de. Doğrudan doğruya veya bakanlığın isteği üzerine her konuyu inceleyip bilgi vermeye yetkilidir.

Tabii Bilimler, Ziraat, Ziraat Sanatları, Veteriner ve Orman fakülteleri olmak üzere beş fakültesi vardır.

Öğretim üyeleri, belli ilkelere ve sürelerle tabi olarak yetişirler ve şube şefliği sırasında habilitasyon yapıp doçent olduktan sonra ders verme yetkisini kazanırlar.

Cumhuriyetimizin onuncu yılında İsmet İnönü tarafından açılışı yapılmış olan bu irfan ocağımızın çalışmalarında, Ziraat Vekili Erkmek büyük bir dikkat ve titizlikle enstitü kanununu uygulamıştır. Bu kuruluş, sonradan Ankara ve İstanbul üniversitelerine, fakültelerini devretmek suretiyle artık tarihe karışmış bulunuyor.

Cumhuriyet hükümetleri, bu enstitüler yanında, Tohum Islah ve Deneme ayrıca Meteoroloji istasyonları, Zirai Mücadele merkezleri, pamuk, zeytin, incir, bağcılık ve narenciye istasyonları; İstanbul, İzmir, Bursa, Adana, Kastamonu gibi büyük merkezlerde ziraat ameliyat mektepleri; haralarda hayvan bakımı, binicilik ve nalbat okulları; ipek böceği, tavukçuluk, arıcılık merkezleri; fidanlık ve deneme tarlaları tesis etmek suretiyle de çiftçinin ziraat bilgisini artırmak ve desteklemek yolunda önemli hizmetler ifa etmiştir.

Uygulama alanında başka büyük bir gelişme, yine Atatürk'ün bir lütufları ile meydana gelmiştir. Atatürk, sahip olduğu mameleki, çiftlikler dahil, Hazineye hediye ettiğini 11.6.1937 tarihli mektubu ile Başvekâlete bildirmiştir.

Bu olayı Hasan Soyak, *Hatıralar*'ında ³⁵ ve Atatürk Orman Çiftliği'de özel bir yayınında ayrıntılı olarak açıklamaktadır ³⁶. Özet olarak bilgiler sunmak istiyorum.

Hazineye hediye edilen çiftlikler: Ankara'daki Orman Çiftliği ile Silifke'deki Tekir ve Şövalye; Tarsus'da Piloğlu; Yalova'da Baltacı ve Millet; Dört Yol'da Karabasmak çiftlikleri ile yine Dört Yol'da portakal bahçesinden

³⁵ Hasan Rıza Soyak, *a. g. e.*

³⁶ *Atatürk Orman Çiftliği*, Orman Çiftliği Yayını, 1953.

ibarettir. Bunlar için alınan araziye 100-120 bin lira para ödenmiştir. Ancak arazi ıslahı ve 10-12 yıldır yapılan yatırımlarla çiftliklerin değeri çok yükselmiştir.

Atatürk'ün bağış mektubu, Büyük Millet Meclisi'nin bilgisine bizzat Başbakan tarafından sunulmuş ve ateşli müzakereler cereyan etmiş, meclisin ve hükümetin şükranları, Devlet Başkanına arz edilmiştir. O, büyük adam ise "bu bağışın en tabii bir iş olduğu" görüşünde idi.

Millete devredilen bu çiftliklerin idaresi için derhal yeni bir Devlet İşletmesinin kurulması zorunluğu hasil olmuş ve 1938 de 3308 sayılı kanun ile Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu teşkil olunmuştur. Kıymet belirlenmeden yapılan bağış nedeni ile arazi, sabit kıymetler ve ambar mevcutları için özel bir komisyon tarafından kıymet takdir edilmesi bu kanunla ön görülmüştür. Devir bilançosunda takdir ve tahmin edilen kıymet takriben onbuçuk milyon liradır.

Ne yazık ki Atatürk, meydana getirdiği bu yeni eserin işlemlerini, gelişmesini ve çiftçiye sağladığı yararı görmeden, aramızdan ayrılmıştır. Bununla beraber, bu çiftlikler sonradan zirai kombinalarla birlikte şimdiki Devlet Üretim Çiftlikleri'nin çekirdeğini teşkil etmiştir. Özellikle işletme ve maliyet hesapları açısından, kurumda edinilen tecrübeler, üretim çiftlikleri için başlıca kaynağı teşkil etmiştir. Ancak Atatürk'ün bağışladığı çiftliklerden en iyi vasıflı ve sulu ziraate elverişli olanları, yani güney illerdeki çiftlikler ile Yalova Millet Çiftliği arazisinden büyük kısmı, politik amaçlarla köylüye dağıtılmıştır.

Bu konuda bir noktaya daha işaret etmekten kendimi alamıyorum: Orman Çiftliği'nde bizzat Atatürk tarafından yaptırılmış "Marmara Köşkü" mevcut idi. Atatürk bu köşkü çok sever, hatta yabancı ülkelerden gelen devlet misafirlerini bile burada kabul etmekten zevk alırdı. O'nun en neşeli fotoğrafları bu köşkte çekilenlerdir ve özlediği yeşillikler arasında bu köşkte yaşamıştır.

Atatürk'e en yakın kişi olduğu imajı yaratılmak istenen bir zatın Devlet Başkanı bulunduğu sırada bu köşkün tevsiiine girildi. Devlet Misafirhanesi haline getirildi. Bu tutumun, yanlışlığı ve Atatürk'ün kendi eseri ve malı olan bu köşkün olduğu gibi korunması hakkında YDK tarafından yapılan uyarılar dikkate alınmadı. Ama zannederseniz bu amaçla da hiç kullanılmadı.

Çok sonraları, yine bir Devlet Başkanımız zamanında, Atatürk'ün Selanik'te doğduğu evin bir benzeri yapıldığı dikkate alınır, ilk uygulama-

daki hatalı tutum, daha belirgin hale gelir. Kalbimde, bu yanlış davranışın, bir gün tahsis edileceği ümidini taşımaktayım.

Ülkemizin, ormancılık alanındaki devrimini de Atatürk dönemine borçluyuz. Osmanlının 1869'da yürürlüğe koyduğu "Orman Nizamnamesi" bu varlığı sadece bir gelir kaynağı olarak ele almıştı. Kuşkusuz, uygulanma süresince bir takım düzeltmelere ve iyileştirme tedbirlerine baş vurulmuştur. 1917 yılında yayınlanmış bulunan "Ormanların Usulü İdaresi Fenniyesi" hakkındaki kanunda olduğu gibi, orman fennine atıfta bulunan mevzuata bile rastlanmaktadır.

Orman nizamnamesi, prensip itibariyle ormanların korunmasını amaç edinmekle beraber, uygulamada yayarlanmaya ağırlık vermiş ve ormanların "Cibali Mübaha" yani her türlü yararlanmanın tabii bir hak olduğu görüşü, kökleşmiştir. Bu yanlış, düzeltilmedikçe, orman varlığımızı harap olmaktan kurtarmak mümkün olamayacaktır.

Ülkemizde ormancılık teşkilatı, Meşrutiyet dönemi ile gelişmeye başlamıştır. Meslek öğretimi, ilk olarak madencilikle birlikte ele alınmış, sonradan tarımla aynı okulda tedris edilmiştir. 1910'da İstanbul, Bahçeköy'de tesis edilen "Orman Mektebi Âlisi" bugünkü orman fakültemizin çekirdeğini teşkil etmiştir. Bunun yanında yardımcı teknik personelin yetiştirilmesi için meslek okulları kurulmuş bulunuyordu.

Gerçi meslek adamları yetiştirilmişti ama, kökleşmiş bulunan gelenekler yüzünden ormanlarda silvikültür ve amenajman kaidelerinin uygulanmasından ziyade, kaçakçılığı önleme çabalarına yani alınacak rüsumun tahakkuk, takip ve tahsiline önem veriliyordu. O yıllarda yer etmiş ve kökleşmiş bulunan bu görüşün izlerine, bugün bile rastlanmakta olduğu, bir gerçektir.

Kurtuluş Savaşı'ndan yorgun, perişan halde çıkan Anadolu halkı İzmir İktisat Kongresi'nde isteklerini dile getirmiştir.

Genel prensip olarak:

"Türkiye halkı, servet itibariyle bir altın hazinesi üzerinde oturduğuna vakıftır. Ormanlarını, evladı gibi sever. Bunun için ağaç bayramları yapar, yeniden orman yetiştirir." deniyor. Çiftçi grubu kararlarında da ormanların muhafazası ve arazinin yeniden ağaçlandırılması, ilk sırada yer alıyor³⁷.

³⁷ Prof. Dr. A. Afetinan, *İzmir İktisat Kongresi*.

Ama halkın evi, barkı, ağılı, çiftliği, camisi, köprüsü yakılmış ve yıkılmış, perişan durumda olduğundan bunları yeniden yapmak ve yaralarını sarmak zorunda idi. Bu sebeple ormanlardan intifa hakkı ve rüsum ödemekten varestede tutulmasını bekliyordu.

Kurtuluş Harbi'nden sonra bu isteklerin hemen hemen hepsi cevaplandırılmış, ilk olarak Baltalık Kanunu (39 no.lu kanun) arkasından İntifa Kanunu (484 no.lu kanun) yayınlanmış ve mevcut kanunlara ek maddeler getirilerek "Vatanın İmarı" için elden gelen her şey yapılmıştır. Bu arada 504 no.lu kanun yayınlanarak "Türkiye'de Mevcut Bilumum Ormanların Fenni Usulde İdare Edilmeleri ve İşletilmeleri" de hükme bağlanmıştır. Yabani ağaçların aşılansarak zeytinlik, kestaneliklerin kurulması, okullar, camiler, ağllar için vergisiz kereste verilmesi, köylüye zati ihtiyaç için kereste, yakacak tahsisi, akla gelen her çeşit yardım sağlanmıştır.

İmar hareketi sonuçlanıp vatan az çok mamur hale geldikten sonra ormanların korunup, islah edilmesine sıra geldi. Tabiaten orman dostu olan Mustafa Kemal, vatanın ağaçlandırılması ve ormanların korunması konusunu bizzat ele almıştır.

Afetinan "O, orman mevzuu ile Ankara'nın ağaçlandırılması işinde Orman Çiftliği'nden başlamak suretiyle bizzat meşgul olmuştur. Fakat memleket ormancılığını, mütehasıs kimselere bırakmayı uygun görmüş; kendisi, tabiatın zevk alan bir insan olarak yeşilliği ve ormanı daima sevmiştir" diyor³⁸.

1937'de yayınlanan 3116 sayılı Orman Kanunu, bütün ormanları devletin murakabası altına almış ve Devlet Orman İşletmeciliği prensibini getirmiştir. Bu kanuna sonradan getirilen ek hükümler ile de ormanların yetiştirilmesi, korunması, işletilmesi, ormanla ilgili her çeşit işlerin yapılması belli ilkelere bağlanmıştır. Ayrıca, ilk defa Orman Genel Müdürlüğüne tüzel kişilik verilmiş ve mülhak bütçeli, döner sermayeli genel müdürlüğü kuran 3204 sayılı kanun da yayınlanmıştır.

Bu iki kanunun hazırlığında emeği geçmiş bulunan Prof. Dr. Bernhart yanılmıyorsam, bizzat Gazi tarafından kabul edilmişti. Muhlis Erkmen'in Tarım Bakanı olduğu dönemde başarılan bu reform da, Atatürk'ün sahip çıkması ve İnönü'nün engin çabası ile başarılı olmuştur. Bu iki kanunun meclisteki görüşmelerini, Genel Müdürlük teşkilatının en

³⁸ Prof. Dr. A. Afetinan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*.

alt kademesinde yer almış bir meslek adamı olarak ben de izledim. Kanunlar görüşülürken, ormanlarımızın tahbirinde büyük payı olan kara kecinin resimleri elden ele dolaştırılır ve mizah konusu yapılırdı. Bazı milletvekilleri, seçmene şirin görünmek çabası içinde, kanunu engellemek için ellerinden gelen çabayı gösteriyorlardı. Buna rağmen encümen üyeleri, ki çoğu sonradan daha üst kademelerde görev almışlar ve hepsi fani hayata veda etmişlerdir, yılmaz bir azim içinde kanunları müdafaa etmişler ve Erkmen hocamızın, bakan sıfatı ile, inandırıcı konuşmaları ve seçkin kişiliği, ormancılık mesleğine bu kanunları kazandırmıştır.

Ne yazık ki Atatürk, bu eserinin de meyvelerini tam olarak göremeden, genç yaşında aramızdan ayrılmıştır.

Atatürk, tarım alanında çalışanların örgütlenmesi ve kredi ihtiyacının karşılanması konuları üzerinde de engin girişimlerde bulunmuştur. O, çiftçiliği çok iyi biliyor ve şunları söylüyordu:

“Ben de çiftçiyim, ziraatin ne kadar güçlükleri olduğunu iyi bilirim”³⁹.

Konuya, kendisi de çiftçi imiş gibi bakar, halkın ihtiyaçlarını derinden incelemekle kendini görevli sayardı. Halkın en büyük sıkıntısının zirai kredi noktasında düğümlediğini bilirdi.

O yıllarda zirai kredi konusu ile ilgilenen tek kuruluş Ziraat Bankası idi. Bu kuruluş Osmanlı döneminin ünlü devlet adamlarından Mithat Paşa'nın himmetleri ile meydana gelmiştir. “Menafi ve Ziraat Sandıkları” halinde başlayıp muhtelif aşamalardan sonra yoktan var olmuştur.

Bu sandıklar, o zamanki teamüle göre mahalli vilayetlerin kanunları ile kurulmuşlardır. Çiftçinin elde ettiği mahsulün, kendi ihtiyacından fazla olan kısmı satıldığında, sağlanan satış gelirinden belli bir miktar (Akçe olarak) alınıp satışı yapan kişinin payı olmak şartı ile “Sandık Sermayesi” olarak toplanmaya başlanmış ve zamanla büyük miktarlara baliğ olmuştur. Münferit sandıklarda biriken bu paralar; harp, işgal, imparatorluktan ayrılma gibi toplumsal sebepler veya ölüm, veraset gibi şahsi sebepler yüzünden asıl hak sahiplerinin adları bile kaybolmuş, zamanla sandığın mülkiyeti altına girmiştir. İşte bu birikimlerden Osmanlı uhdesinde kalan miktarlar, şimdiki Ziraat Bankamız sermayesinin çekirdeğini teşkil etmiştir.

³⁹ *Atatürk ve Tarım.*

Zirai kredi konusunda çalışmalar yapan Dr. Yusuf Saim Atasagun⁴⁰ bankanın hukuki bünyesinde üç aşama olduğunu tespit ediyor:

- 1 – Hükümet himayesinde, tamamen resmi bir devlet dairesi karakterinde çalıştığı dönem (1888-1924).
- 2 – İktisadi devlet teşekküllerimizin ilk modelini teşkil eden: Tüzel kişiliğe sahip, ayrı bütçeli, mali açıdan özel hükümlere tabi tutulan Türkiye Ziraat Bankası Anonim Şirketi (1924-1937).
- 3 – 3202 sayılı kanunla kazandığı son T.C. Ziraat Bankası statüsü (ki 3460 sayılı kanunla iktisadi devlet teşekkülleri arasına alınmış ve 1937'den bugüne kadar bu topluluk içindedir).

İşte bu kuruluş, çiftçi ve köylünün tarımsal alandaki kredi ihtiyacını gerek kendi kaynaklarından, gerekse devletçe çeşitli hesaplardan sağlanan kredileri kullanarak karşılamaktadır. Atatürk döneminde, pek mahdut olan sermaye ve bütçe yardımları ile, bu görev sınırlı bir şekilde karşılanabiliyordu. Milli Mücadele yıllarında yalnız işgal kuvvetleri değil, Kuvayı Milliye adı altında toplanan sivil mücahitlerimizin bile banka kaynaklarına el attıkları, sonradan meydana çıkmış ve devlet, bu haksız iktisapları ödemiştir.

İzmir İktisat Kongresi'nde çiftçi grubunca, Ziraat Bankası ve itibarı zirai meseleleri bölümünde ilk madde olarak "Hükümetin Ziraat Bankası'ndan aldığı paraları mümkün mertebe sür'atle ve her borca tercihen iade etmesi, bundan böyle banka sermayesinin hükümet tarafından hiçbir sebep ve bahane ile bir diğer yere sarfedilmemesinin temini" isteniyor ve bundan sonra diğer konular dile getiriliyor⁴¹.

3202 sayılı kanun görüşülürken Ziraat Bankası'nın tamamen tarım sektörüne kredi sağlayan bir kuruluş haline getirilmesi üzerinde ısrarlı çalışmalar cereyan etmiş ise de bu amaç temin olunamamış ancak, zirai kredi konusunda bir ölçüde ağırlık sağlanmıştır.

Genelde, ucuz faizle verilen zirai kredilerin sağladıkları gelir toplamı da düşük olduğundan idareciler, mümkün olduğu kadar yüksek gelir sağlayan konulara yönelmektedir. İki taraflı olan mahzur ve faydaları birleştirmenin çok güç olduğu meydana gelir. Ne olursa olsun, çiftçinin kendi birikimi ile meydana gelmiş, ancak bütçe yardımları ile bugünkü duru-

⁴⁰ Dr. Yusuf Saim Atasagun, *Türkiye'de Kredi*, Ziraat Bankası Yayını, 1939.

⁴¹ Prof. Dr. A. Afetinan, *İzmir İktisat Kongresi*.

muna ulaşmış bulunan bankanın, tam zirai krediye yöneltilmesi, her bakımdan üzerinde durulması gereken bir konudur.

Atatürk'ün sağlığında ve yine O'nun öncülüğünde tarımsal amaçlı kooperatiflerin kurulmasına başlanmış ise de bunların, arzulanan seviyeye ulaşması ne o gün, ne de bugün sağlanamamıştır. Çiftçi birliklerinin kurulması, çiftçi şirket ve ortaklıkları gibi iktisadi alanda çalışacak örgütler de, henüz meydana getirilmemiştir.

Atatürk çiftçiye hitab ederken:

“Tarım işçiliğinin güçlüklerini bilirim. Makina kullanarak kolaylık sağlayınız. Makina kullanmak suretiyle bir dönüm yerine on dönüm, hatta yüz dönüm eker, böylece daha fazla ürün alır, daha çok kazanırsınız.” diyordu ⁴². Çiftçi ile her karşılaşmasında çağdaş tarım yöntemleri üzerinde uzun boylu konuşmalar yapardı.

O'nun son günlerinde el attığı, ancak sadece o günlerde değil, sonradan da gerçekleştirilmeyen bir isteğine değinmek istiyorum.

1 Kasım 1937'de Büyük Millet Meclisi'nin açılışında, bizzat yaptığı son açılış konuşmasında, tarımla ilgili olarak şunları söylüyordu:

“Milli ekonominin temeli ziraattir. Ziraatte kalkınmaya büyük önem vermekteyiz. Köylere kadar yayılacak programlı ve pratik çalışmalar, bu maksadla erişmeyi kolaylaştıracaktır.

Bu maksada erişmek için ciddi çalışmalara ihtiyaç vardır. Memlekette topraksız çiftçi bırakılmamalıdır. Bir çiftçi ailesini geçindirebilen toprağın, hiçbir sebep ve suretle bölünmez bir mahiyet alması, büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin işletebilecekleri arazi genişliği, bölgelere ve nüfus kesafetine ve toprağın verim derecesine göre sınırlandırmak lazımdır.”

Görüldüğü üzere Atatürk, akılcı bir yaklaşımla toprak ve tarım reformuna da el atmış, ancak bu konunun halline sağlığı mani olmuştur. Bu iş onun sağlığında ele alınabilmiş olsaydı, şüphe yok ki çok ciddi şekilde incelenir. Sofrasında başlayan çalışmalarla meclise intikal etmeden ikna metodları işletilir ve kesin sonuç alınırdı.

⁴² *Atatürk ve Tarım.*

Türk tarımının gelişmesinde büyük bir paya sahip olduğuna şüphe bulunmayan şeker pancarı ziraati ile şeker sanayii konularına kısaca değinmeme müsaade etmenizi rica ediyorum ⁴³.

Beslenme, en önemli maddeler arasında karbondhidratlar ve şeker yer almaktadır. Şeker, doğuda milattan evvel biliniyordu, Hindistan'da tropik bölgelerde, şeker kamışından elde olunuyor ve basit teknoloji uygulanıyordu. Ancak tüketilmek üzere çok uzak bölgelere taşınması, o günlerin şartları dahilinde, pahalıya mal oluyor ve bu yüzden lüks bir madde niteliğini taşıyordu. Araplar aracılığı ile Hindistan'dan Akdeniz'e ve dolayısı ile Avrupa ülkelerine tanıtılıp çok tutulmasına rağmen, pahalı ve lüks bir madde idi. Tıpkı günümüzün petrolü gibi, spekülasyonlara müsait ve stratejik bir madde olma niteliğini uzun yıllar korumuştur. Öyleki 1800 yılında bir kilo şekerin fiyatı 2,70 Mark idi. Bu durumda şeker kamışına rakip olarak pancar ele alınıyor. Uzun uğraşlardan sonra bugün kamış şekerine rekabet edebilen pancar şekerinin gelişmesi sağlanıyor.

Ülkemizdeki şeker sanayiinde de, pancar hammaddesi işlenmektedir.

Türkiyemizde şeker sanayii kurulması çabaları 1840'da başlıyor, ama uygulamaya geçilebilmesi, Cumhuriyet döneminde mümkün oluyor. İlk müteşebbisler Müslüman olmayan Osmanlılar. Kısaca adlarını veriyorum: Dimitri Efendi, Davut Oğlu Karabet, Fenerler İdarei Umumiyesi Müdürü Michel (sonradan paşalık tevcih olunmuş) derken devreye Türkler giriyor. Yusuf Bey, Afyon civarında bir fabrika kurmaya teşebbüs ediyor. Rauf Paşa, Trakya'da kurmak istiyor. Bu teşebbüs sırasında Cumhuriyet Hükümeti'nin ilk dönemlerinde Tarım Bakanlığı Müsteşarlığı yapmış olan Aziz Meker hocamız, Avrupa'da tahsil görmüş genç bir ziraat mühendisi olarak çalışmalara katılmış. Bu çalışmalar, zamanın hükümetlerine intikal ettirilip bir takım yasal işlemler yapılmasına rağmen, bir türlü amaca ulaşmıyor.

Cumhuriyet döneminden evvel şekerin ithal malı lüks bir şey olduğunu benim çağımdaki dinleyiciler hatırlayacaklardır. Şeker sadece sahil veya hudutlardaki vilayetlerimize gelen, büyük şehirlere mahsus bir madde idi. Orta Anadolu için, hele tren hattına uzak yerler için, köyler için elde olunması çok güç bir şeydi. Bunun yerine kullanılan şey pekmez, bulama, bal, kuru incir ve üzüm gibi maddelerdi.

⁴³ Turan Veldet, *Otuzuncu Yılında Türkiye Şeker Sanayii*, Türkiye Şeker Sanayii A.Ş. Yayını, 1958 (bu konuda adı geçen şirketin çeşitli yayınlarından da faydalanılmıştır).

Türk şeker sanayii şu aşamalardan geçmiştir.

İlk teşebbüs Uşaklı rahmetli Nuri Şeker'in öncülüğünde başlamıştır. Türk tarım tarihine adı yazılmış olan bu mücadeleci, tatlı yüzlü insan 300 bin lira sermaye ile Uşak Terakkii Ziraat T.A.Ş. kurmuştur. Şirketin kuruluşundan evvelki günlerde gerek Nuri Şeker, gerekse diğer Uşaklı çiftçiler, pancar ziraati konusunda kabaca tecrübe sahibi idiler. Çok girgin ve takip fikrine sahip, uğraşıcı, engel tanımaz karaktere sahip bulunan Nuri Şeker, merkezi İzmir'de bulunan o zamanki Adalar Denizi Mıntıkası Ziraat Müdürü'nü, Yaşar Özey'i (Almanya'da tahsil görmüş genel ziraat uzmanı, sonradan Manisa Milletvekili) Uşak'ta incelemeye davet ediyor. Nuri Şeker'in fabrika kurulması hakkındaki girişimleri, henüz Cumhuriyet bile kurulmamış iken 1923 Şubatında başlıyor. Başvekil (Rauf Orbay) ve Ziraat Vekili (Sabri Toprak) ile görüşüyor. Başbakanı, ikna ediyor ve Hükümetçe desteklenmesi kararlaştırılıyor. Ticaret Bakanlığınca da (Ali Cenani) desteklenip Sanayi ve Maadin Bankası'ndan kredi verilmesi sağlanıyor.

İlk fabrika olduğu için, uzunca süren araştırmalardan sonra temeli 6.12.1925'te atılıyor. Bir yıl sonra çalışmaya başlıyor ve 7.12.1926'da Alpullu Fabrikasından birkaç gün sonra, ilk şekerin elde edilmesiyle açılış merasimi yapılıyor.

Nuri Şeker'in gayretli çabaları sonucunda, şeker sanayinin Hükümetçe benimsenmiş olmasının etkisi ile Şeker Fabrikalarına Bahşolunan İmtiyazlar, Muafiyetler hakkında 601 sayılı kanun, yerli şeker, ithal malı şeker karşı korumak üzere 724 sayılı Şeker İhisarı Kanunu çıkarılıyor. Başka kanunlarla Şeker İstihlak Vergileri ihdas olunuyor.

Nuri Şeker'in anlattığı çok tatlı hatıralardan ikisine burada bilhassa değinmek istiyorum:

30 Ağustos zaferi dolayısı ile Dumlupınar'da inşa edilen abidenin açılış törenine gelen Atatürk'e şirketini tanıtmak istiyor. Atatürk şeker sanayii ile yakından ilgilenmiş ve Nuri Şeker'i kabul ederek onu dinlemiştir. Girişken Nuri Şeker, fırsatı ganimet bilerek Atatürk'e hisse senedi satmak istiyor. Üzerinde parası olmayan Atatürk, İsmet İnönü'ye hisse almasını tavsiye ediyor ve İnönü alıyor. Ama Nuri Şeker yılmamıştır. Atatürk, Latife Hanımla evlidir, Latife Hanım Uşak kökenlidir. Ona baş vurup hisse senedi almasını sağlıyor. Fabrika çalışmaya başladıktan sonra, Atatürk bir başka gelişlerinde, ekonomik bunalımdan perişan halde olan fabrikanın

durumunu Nuri Şeker'den soruyor. Nuri Şeker, kendi ön sezilerine ve bilgilerine göre şirketi müdafaa ediyor. Fabrikanın ilk şekerini Atatürk'e armağan olarak sunuşunu ve iki saat kadar Atatürk'ün kendisini dinleyişini anlatıyor. O tarihteki Millet Meclisi Başkanının da (Kâzım Özalp) kendisini göz yaşları ile kabul edip "Ben bu fabrikayı desteklememiştım. Şimdi başarıya ulaşmanız, beni mahcup etti" dediğini anlatıyor.

Şeker pancarının mücahidi Nuri Şeker'in ölüm tarihini de buraya kaydediyim: 9 Temmuz 1958.

Uşak Şeker Fabrikası'nın kuruluşu Trakyalı girişimcilerin dikkatini çekmiş ve ikinci fabrika 1925'te tesis olunan İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları A.Ş. tarafından meydana getirilmiştir. Şirketin sermayesi 500 bin lira, kurucular arasında önemli politikacılar ve bankalar var.

İş Bankası % 68 hisseye, Ziraat Bankası ve Trakya İlleri Özel İdareleri % 10 hisseye sahip. Gerçek şahısların hisseleri, mahalli çiftçiler dahil % 22.

Alpullu Fabrikası'nın temeli, Uşak'tan 46 gün sonra 22.12.1925'te atılıyor ve Uşak'tan biraz evvel 26.11.1926'da açılışı yapılıyor. O günün şartlarına göre, küçük kapasiteli de olsa fabrikaların bir yılda tamamlanmaları, ibret teşkil edecek bir nitelik taşıyor.

Bu iki fabrika 1933 yılına kadar şeker sanayiine öncülük etmekte, gerek çiftçinin pancar ekimine alışması, gerekse işletmeciliğin tecrübe devresini geçirmesini mümkün kılıyor. Ama bu neticeler Atatürk'ü tatmin etmemektedir. Nitekim 20.12.1930'da Alpullu Şeker Fabrikası'nı gezen Atatürk, hatıra defterine şunları yazıyor:

"Alpullu Şeker Fabrikası'nı gezdim, gördüğüm vaziyetten çok memnun kaldım. Müessesenin daha tevessü etmesini, şimdiye kadar olduğundan fazla muvaffak olmasını dilerim.

Memleketimizin her müsait mıntukasında şeker fabrikalarının çoğalması ve bu suretle memleketin şeker ihtiyacının temini mühim hedefler arasında tanınmalıdır.

Gazi M. Kemal"

Bir başka yurt gezisinde Pertek'teki aşağıda yazılı beyanı da şeker üretiminin artırılmasına verdiği önemi gösteriyor:

“Şeker fabrikalarının sayısı yirmiye çıkmaz ve şekeri, ekmek kadar kolay alınır hale getirmezsek gürbüz çocuklara hasret kalacağız.

1937

M. Kemal Atatürk”

Atatürk'ün direktifleri ve teşvikleri sayesinde üç milyon lira sermaye ile kurulan Anadolu Şeker Fabrikaları T.A.Ş. Eskişehir'deki şeker fabrikasının temelini Şubat 1933'te atıyor. Fabrikanın işletmeye açılışı 5 Aralık 1933. Bu defa fabrika inşaatı on ay gibi çok kısa bir süreye sığdırılıyor. Şirket sermayesine İş Bankası, Ziraat Bankası, Sanayi ve Maadin Bankası ortak olduklarından kredi konusunda bankaların yardımı temin edilmiştir.

Aynı günlerde Turhal Şeker Fabrikası T.A.Ş. kurularak 3 milyon lira sermayesi İş Bankası ile Ziraat Bankası arasında yarı yarıya taahhüt edilip, 7.10.1933'te fabrikanın temeli atılıyor. 26.9.1934'te (bir yıl kadar sonra) fabrika işletmeye açılıyor.

Şeker fabrikaları üzerinde biraz ayrıntılı şekilde duruşumun başlıca nedeni, bu fabrikaların zirai üretimle olan ilgisindedir. Bu sanayi, doğrudan doğruya pancarı kullanarak bir yandan insan, bir yandan hayvan gıdası üretirken, tali ürün niteliğindeki hayvan yemi dolayısı ile süt ve et üretiminde başlıca destekleyici bir âmil olmakta, hayvancılığın gübresi, toprağın zenginleşmesini sağlamakta, öte yandan münavebeli tarla ziraati uygulanması yolu ile devrî bir şekilde tarımı desteklemektedir.

Uşak Fabrikası günlük 500 ton, Alpullu 500 ton, Eskişehir ve Turhal 1.000 ton pancar işleyecek kapasite ile kurulmuşlar ve Atatürk döneminde bazı tevsi programları uygulanmıştı. 1938'de Atatürk aramızdan ayrıldığında bu dört fabrikanın toplam pancar işleme kapasitesi beşbin ton/gün civarında idi. O acılı yılda 49.185 çiftçi ailesi 21.022 hektar arazide pancar ekip bu fabrikalara teslim etmişler, o yıl kampanya döneminde toplam 42.527 ton şeker elde olunmuştu. 1926'dan 1938 yılına kadar elde olunan şeker toplamı (ilk yıl 500 ton ve müteakip yıllarda artarak bazı yıllar 65 bin tonu aşkın şekilde) on üç yılda 418.553 tona ulaşmıştır.

Yukarda kısmen değinildiği üzere şeker, dünya çapında spekülasyonlara müsait bir madde idi. Öyleki Avrupa ülkelerinden çoğunda kamış şekeri ile pancar şekeri arasındaki rekabeti önleyecek himaye tedbirleri alınıyordu. Ülkemizde ise şeker sanayiinin kurulduğu yıllarda Lozan Antlaşmasına bağlı Ticaret Sözleşmesi gereğince ancak beş yıl geçtikten sonra gümrük tarifelerinde değiştirmeler yapılması kabil olacaktı. Yani 1929'a

kadar, henüz kuruluş halinde bulunan şeker sanayiini, dünya rekabetinden kurtaracak, koruyacak gümrük tedbirleri alınması mümkün değildi. Bununla beraber açık bir kapı bulundu. 25 Ocak 1926'da 724 sayılı Şeker İnhisarı Kanunu yayınlandı. Böylece şeker ithalatı devletçe ele alındı. Şeker İstihlak Vergisi uygulamaları başladı. Bu yoldan hem şeker ihtiyacının düzenli bir şekilde karşılanması, hem de şeker sanayiinin korunması imkânları arandı.

Ufak sermayelerle kurulmuş olan Alpullu ve Uşak fabrikaları, biriken zararları yüzünden 1930'lu yıllarda büyük ölçüde yabancı kaynak (beşer milyon lira) kullanır hale gelmişlerdi. Yabancı kaynağın yol açtığı ağır faiz yükü, öte yandan çiftçinin henüz layığı ile başaramadığı pancar ziraatindeki yüksek masraflar, pancar hastalıkları ile zararlılarına karşı yapılan mücadele masraflarının yüksekliği, maliyetlere tesir ediyor ve şeker sanayii bir bocalama devresine girmiş bulunuyordu. Kredi ihtiyacı devletçe çeşitli kaynaklardan karşılanmakla beraber faiz ve masraflar yüksek seviyelere çıkmakta ve netice itibariyle zarar halinde birikmekte idi.

Zirai buhranın bütün ülkeleri acımasız bir şekilde kıvrandırdığı yıllarda, dört özel şirketin meydana getirdiği şeker sanayii, gerek mali yetersizlik gerekse bu alandaki tecrübesizlik yüzünden büyük sıkıntılarla karşı karşıyadır. 1934 yılında hükümetçe davet olunan bir yabancı uzman (Uluslararası Şeker Statistikleri Birliği Şefi Dr. Mikusch) derdin çözümü için yeterli bir tavsiyede bulunamıyor. Türk uzmanlardan kurulan Şeker Rasyonelasyon Komitesi durumu inceliyor. (Komite üyeleri Hasan Saka'nın başkanlığında, İlhami Nafiz Pamir, Şakir Kesebir, Muammer Eriş, Kemal Zaim, Nurullah Esat Sümer, Türk Ofis'ten Rauf Sarper beylerden kurulu) 17.1.1935 tarihli bir rapor hazırlanıyordu.

Gerek bu raporda tavsiye edilen tedbirler, gerekse konunun hükümetçe incelenmesi sonunda şeker sanayiinin, imkânları pek sınırlı olan ufak şirketler halindeki özel teşebbüscü başarılması mümkün görülemeyerek Türk ticaret hukuku çerçevesinde çalışan 22 milyon lira sermayeli Türkiye Şeker Fabrikaları T.A.Ş.'ne devredilmesi kararlaştırılıyor. Devlet bankalarına borçlu ve aşağı yukarı aciz haline düşmüş durumda olan dört şirketin mameleki ve bütün borç ve taahütleri bu yeni şirkete devredilerek tasfiyeleri karara bağlanıyor.

Şeker sanayiimizin bugününe kısaca bakacak olursak göreceğimiz manzara şudur. 8 milyarı öz, 112 milyarı yabancı olmak üzere takriben 120 milyar sermaye kullanan ve ülkemizin dört bucağına dağılmış olan

yirmi şeker fabrikasına sahip bulunuyoruz (Beş tane de inşa halinde olanı var).

Bu fabrikalar, kampanya dönemi kapanmış ve hesapları kesinleşmiş 1982 jestiyonunda 435.965 çiftçi ailesi ile pancar ekim anlaşması imza etmiştir. Satın alınan pancar 12.732.461 ton, fabrikalarda işlenen pancar 12.108.600 ton, elde olunan şeker 1.710.828 tondur.

Ülkemiz için yeni bir bitki olan şeker pancarı ekiminin bu derecede gelişmesini, şeker sanayiinin yaygınlaşp inkişaf etmesini, Atatürk döneminde alınmış bulunan tedbirlere borçlu bulunuyoruz.

Bu baş döndürücü ve seriler halinde gerçekleştirilen başarıların sırrı nedir? sorusunu cevaplandırabilmek için konuyu şöyle özetlemek gerekir:

Akılci, bilimci ve gerçekçi olan, çok berrak ve aydınlık bir görüşe sahip bulunan Atatürk, daha yolun başlangıcında hedefini çok iyi bir şekilde seçmişti. Aklın, bilimin önderliğinde, eğitimin hayatî önemini gerektirini uygulamaya koydu. Harf İnkılabı, okuma-yazma seferberliği gibi atılımlarla millî eğitimi geliştirdi. Batılılaşmaya yöneldi, milleti hurafelerden, dini bağnazlıktan kurtarıp hukuka bağlı devleti kurdu ⁴⁴.

16 Temmuz 1921'de, savaşın en kritik anında, ateş çemberi içinde toplanan Millî Eğitim Kongresi ile henüz Lozan Muahedesi imzalanmadan toplanan İzmir İktisat Kongresi, O'nun akılcı ve inkılapçı ruhunun belirgin örnekleridir.

Atatürk, bütün atılımlarını çok ciddi hesaplara dayandırmıştır. 3 Nisan 1923'te mecliste seçim kanunu görüşülmektedir. "Şu kadar kişi başına bir milletvekili" hesabının esas alınması tartışılırken, kadın nüfusun da sayıya katılmasını teklif eden milletvekiline karşı bağnazlar kükremiş, hatibin sözünü kesmişlerdir. Mustafa Kemal, meclisin başkanı olduğu halde konuya müdahale edip ağırlığını koymaz. Sonraları, Afetinan bu durumu sorduğunda şu cevabı alır:

"Başarmak için zemini ve zamanı daima hesaba katmak lazımdır. O gün mecliste hava, elverişli değildi" ⁴⁵.

⁴⁴ *Atatürk Yolu*.

⁴⁵ Dr. Bernard Caporal, *Kemalizm'de ve Kemalizim Sonrasında Türk Kadını*, Türkiye İş Bankası Yayını, 1981.

Atatürk'ün bir başka özelliği, Türk'ü ve onun hasletlerini çok iyi bilmesidir:

“Bu memleket behemehal medeni olacaktır. Bizim için bu, hayat davasıdır. Halk ile çok temasım vardır. O saf kütle, bilemezsiniz, ne kadar yenilik taraflarıdır?” diyordu ⁴⁶.

Falih Rıfki Atay *Çankaya* 'sında Ankara'nın kuruluşunu anlatırken:

“Lider olarak Mustafa Kemal, hükümet reisi ve bütçenin hakimi olarak İsmet Paşa, iyi fikirlerin yürütülmesi için herkese yardım etmeye hazırdılar. Fakat bu fikirlerin hepsini kendi kendilerine yaratamazlardı. Her türlü işle kendileri uğraşamazlardı. Onun için bir çok iyi teşebbüsler, her ikisinin medeni anlayışlarından faydalanmasını bilen bakanlara nasip olmuştur” diyor ⁴⁷.

Atatürk, Türkiye gerçeğinde tarımın temel niteliğini ve tarım kesiminin ağırlığını en doğru şekilde değerlendirerek ulusumuzun temelini köylü ve çiftçilerimizin oluşturduğunu ve gerçek efendinin çiftçi olması gerektiğini sık sık vurgulamış, bu konuda bütün aydınları göreve çağırılmış, kendi davranışları ile bizzat örnek olmayı amaç edinmiştir.

Ulus ve ülkenin gerçeklerini en iyi ve en doğru şekilde gören, bilen ve değerlendiren Atatürk olmuştur. Eksiklerin ve kusurların giderilmesi için çözüm yollarını arayan, bulan, uygulayan, en iyi örneği veren hep O olmuştur ⁴⁸.

Prof. Dr. Arif Akman, “Atatürk, çevresinde yarattığı sıcak ve büyük sevgi halesi, otoriter tumumu, ince taktiği sayesinde amaçladığı her işi başarmıştır” diyor ⁴⁹.

Bu görüşe ben de şunu ilave etmek isterim:

Atatürk, yalnız amaçları ve taktiği tespit etmekle kalmamış, sahip olduğu takip fikri ile uygulamaları sonuna kadar izlemiş, kararları kesinlikle tatbik ettirmiş, uygulama sırasında beliren aksaklıkları gidermek için yeni tedbirler bulmuştur.

⁴⁶ *Atatürk ve Tarım.*

⁴⁷ Falih Rıfki Atay, *a.g.e.*

⁴⁸ *Atatürk ve Tarım.*

⁴⁹ *Atatürk ve Tarım.*

Atatürk'ün başardığı işler ve yarattığı Türkiye yalnız kendi tarihimizin değil, insanlık tarihinin baş döndürücü bir olayıdır. Onun çok kısa bir hayata sığdırdığı mücadelenin ve başarıların büyüklüğü karşısında hayranlıkla ve hürmetle eğilmek gerekir ⁵⁰.

Sözlerimi bitirirken, ben de üstadım Arif Akman gibi, O'nun en yakın arkadaşından esinlenerek:

Eşsiz Kahraman Atatürk!

Vatan (ve Tarım Sektörü) Sana Minnettardır.
diye sesleniyorum.

O DÖNEMDE YAYINLANAN KANUNLAR

Numarası	Tarihi	K o n u s u
1	24. 4.1920	Ağnam vergisinin eskisi gibi dört kat alınması hk.
12	17. 8.1920	Aşar vergisinin takside bağlanması hk.
36	6.10.1920	Ziraat Bankası muvakkat bütçesi hk.
39	11.11.1920	Baltalık Kanunu
239	18. 6.1922	Meccanen kereste kesilmesine izin verilmesi hk.
254	24. 8.1922	Türkiye dahilinde açılmış ve açılacak mütaka ziraat mekteplerinin Ziraat Bankası tarafından idaresi hk.
329	12. 4.1923	Ziraatte kullanılan ve Ziraat Bankası tarafından ithal edilecek bazı maddelerin gümrük ve istihlak resiminden muafiyetleri hk.
330	12. 4.1923	Hariçten ithal edilecek hayvanatın gümrük resminden muafiyeti hk.
407	6. 2.1924	Rize ve Borçka'da fındık, narenciye ve çay yetiştirilmesi hk.
432	28. 2.1924	Ticaret ve Ziraat Vekâleti teşkili hk.
442	18. 3.1924	Köy Kanunu
444	19. 3.1924	Ziraat Bankası hakkında kanun
484	15. 4.1924	Devlet ormanlarından köylülerin intifai hk.
498	17. 4.1924	İtibari Zirai Birliği hk.

⁵⁰ *Atatürk Yolu.*

- 504 22. 5.1924 Ormanlarda katiyatın işletme planı gereğince yapılması hk.
- 549 26. 1.1925 Ziraat Vekâleti müesseselerine sabit sermaye verilmesi hk.
- 552 17. 2.1925 Aşarın ilgası ile yerine ikame edilecek vergi hk.
- 558 26. 2.1925 Tütün idarei muvakkatesi ve sigara kâğıdı inhisarı hk.
- 682 14.12.1925 Fidanlık Kanunu
- 858 16. 5.1926 Çekirge Kanunu
- 859 26. 5.1926 İpek Böceği Kanunu
- 904 29. 6.1926 İslahı Hayvanat Kanunu
- 1036 19. 5.1927 Ziraat müdür veya memurlarının görevleri hk.
- 1109 20. 6.1927 Ziraat ve baytar enstitüleri ile âli mekteplerin tesisine ve ziraat tedrisatının islahına ait kanun.
- 1200 18. 1.1928 Ticaret ve Ziraat vekâletlerinin tevhidini ile İktisat Vekâleti teşkili hk.
- 1234 3. 5.1928 Hayvanların sağlık zabıtası hk.
- 1423 15. 6.1929 Ağıllar Kanunu
- 1470 28. 6.1929 Zirai Kredi ve Kooperatifler Kanunu
- 1528 3.10.1929 Yabani ağaçların aşılınması hk.
- 1703 10. 6.1930 Merinos Kanunu
- 1797 26. 3.1931 Pulluk Kanunu
- 1833 27. 6.1931 Arazi Vergisi Kanunu
- 1839 6. 7.1931 Hayvanlar Vergisi Kanunu
- 1910 29.12.1931 Ziraat Vekâleti teşkiline dair kanun
- 1967 30.12.1931 Ziraat Bankası Kanuna ek kanun
- 2061 3. 7.1932 Afyon Yetiştiricileri Birliği Kanunu
- 2291 20. 6.1933 Ankara Yüksek Ziraat Enstitüleri hakkında kanun
- 2303 30. 6.1933 Silo ve ambarlar hk.
- 2466 29. 5.1934 Buğday Koruma Kanunu
- 2479 29. 5.1934 Ziraat Enstitüleri 1934 yılı Bütçe Kanunu
- 2505 11. 6.1934 Ekiciden Tütün Alma Yetki Kanunu
- 2524 18. 6.1934 Ziraat Enstitüleri Kanununda değişiklik hk.
- 2538 23. 6.1934 Orta dereceli orman mektebi açılması hk.
- 2582 5. 7.1934 Merinos yetiştirilmesi ve çiftlikleri hk.
- 2664 23.12.1934 Ziraat Enstitüleri ve mekteplerinde çalıştırılacak yabancı uyruklu profesör ve uzmanlar ve ustalar hk.

2903	27. 1.1935	Pamuk Islah Kanunu
2906	29. 1.1935	Nebatları Hastalık ve Zararlı Böceklerden Koruma Kanunu
3039	11. 6.1936	Çeltik Kanunu
3116	18. 2.1937	Orman Kanunu
3157	5. 5.1937	Orman Koruma Teşkilâtı Kanunu (Askeri nitelikte)
3167	13. 5.1937	Kara Avcılığı Kanunu
3186	31. 5.1937	Çiftçilere eski yıllarda yapılan yardımlardan doğan borçların ve faizlerinin affı hk.
3202	12. 6.1937	Ziraat Bankası kurulması hk.
3203	14. 6.1937	Ziraat Vekâleti Vazife ve Teşkilât Kanunu
3204	14. 6.1937	Orman Genel Müdürlüğü Vazife ve Teşkilat Kanunu
3308	13. 1.1938	Devlet Ziraat İşletmeleri Kanunu
3347	25. 6.1938	Tütün ve Tütün İnhisarı Kanunu
3491	13. 7.1938	Toprak Mahsulleri Ofisi Kanunu

